

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

KATEDRA PSYCHOLOGIE A PATOPSYCHOLOGIE

Mgr. Lenka Tvrdoňová

II. ročník – kombinované studium

Obor: Speciálně pedagogická andragogika

**ASPEKTY PROŽÍVÁNÍ VLASTNÍHO SMYSLU ŽIVOTA
U MLADISTVÝCH KLIENTŮ
PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČR**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Alena PETROVÁ, Ph.D.

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Kroměříži dne 12.4.2013

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji Doc. PhDr. Aleně Petrové, Ph.D., za odborné vedení práce a poskytování cenných rad a podkladů.

Dále děkuji pedagogickým pracovníkům školských zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu v Bystřici pod Hostýnem, Chvalčově a ve Střílkách, za jejich pomoc při administraci dotazníků.

V neposlední řadě patří mé díky zejména všem mladistvým klientům Probační a mediační služby ČR v Kroměříži za jejich spolupráci a ochotu, bez které by tato práce nikdy nevznikla.

Obsah

ÚVOD	6
1 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR	8
1.1 Vymezení pojmů probace a mediace	8
1.2 Poslání, zásady a cíle Probační a mediační služby ČR	10
1.3 Vznik a legislativní zakotvení Probační a mediační služby ČR	12
2 MLADISTVÝ PACHATEL A JEHO POSTAVENÍ V TRESTNÍ JUSTICI ..	16
2.1 Psychosociální hledisko.....	16
2.2 Trestněprávní hledisko	19
2.3 Opatření ukládána mladistvým a dětem mladším patnácti let	22
2.3.1 Mladiství.....	22
2.3.2 Dítě mladší patnácti let	27
2.4 Příčiny kriminality mládeže.....	27
2.5 Specifické znaky protiprávního jednání mladistvých	30
3 SMYSL ŽIVOTA	33
3.1 Logoterapie	34
3.2 Prožívání smyslu života u dětí a mládeže.....	38
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	40
4.1 Cíl výzkumné části.....	40
4.2 Charakteristika a popis vzorku.....	42
4.3 Popis užitých metod	44
4.3.1 LOGO Test E. Lukasové	45
4.3.2 Existenciální škála – ESK	46
4.4 Popis vlastního výzkumu.....	52

4.5	Vlastní výsledky a diskuse	53
4.5.1	Institucionální péče x Domácí prostředí	53
4.5.2	Uživatelé drog – ano x ne	58
4.5.3	Recidivisté x Prvopachatelé	60
ZÁVĚR		65
Seznam použitých zdrojů a literatury.....		70
Seznam příloh		74
Příloha 1: Výsledky testů mladistvých klientů v institucionální péči.....		74
Příloha 2: Výsledky testů mladistvých klientů žijících v rodině (v domácím prostředí)		74
Příloha 3: Existenciální škála - ESK.....		74
Příloha 4: LOGO – test		74

ÚVOD

„Otázka po smysluplnosti života, ať je výslovně položena nebo jen matně tušena, je specificky lidskou otázkou.“¹

Pracuji jako probační úředník u Probační a mediační služby ČR v Kroměříži. Jednou z náplně činnosti této instituce je také práce s delikventní mládeží, což je právě oblast, na kterou se v rámci své profese specializuji. Moje dosavadní praxe u této instituce není dlouhá, avšak spatřuji v tomto ohledu jistou výhodu, je snad pro mě nyní jednodušší posuzovat veškeré jevy kolem sebe nezaujatě, protože by po čase mohly zevšednět a stát se běžnou rutinou.

Jako téma mé diplomové práce jsem si zvolila *Aspekty prožívání vlastního smyslu života u mladistvých klientů Probační a mediační služby ČR*.

Výběr tématu ovlivnilo zejména mé povolání, cílová skupina, se kterou pracuji, a fakt, že jsem se v rámci mého přemýšlení o motivech a příčinách delikvence mladistvých začala sama sebe ptát - proč? Proč mladý člověk mající celý život před sebou, si ho zbytečně kazí a komplikuje? Proč znova a znova dělá tytéž chyby, přestože musí vidět, že to nikam nevede?

Uvědomila jsem si, že příčiny delikvence a protiprávního jednání mládeže jsou jistě různorodé, mohou však mít i cosi společného, mohou plynout ze skutečnosti, že mladí lidé postrádají jistotu, cíl, že jej zatím nenašli, nebo ho vlastně ani nehledají, nepotřebují. Nechtějí a možná neumějí být zodpovědní za následky svého chování. Bývají často zmatení, přehnaně sebevědomí, přitom uvnitř třeba ustrašení, někdy bojácní, nešťastní, znudění. Jiný způsob řešení problémů neznají.

Nelze jistě motivy každého jednotlivce zevšeobecňovat, přesto mě mé pozorování přivedlo k závěru, že absence či ztráta tolik potřebného smyslu života, který dává našemu životu směr, může zapříčinit to, že se člověk cítí nešťastný,

¹ V. E. Frankl in KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 2. přeprac. vydání. Karmelitánské nakladatelství, 2010. 94 s. ISBN 978-80-7195-404-0.

prázdný a následkem toho volá o pomoc. Způsob vyjádření jeho zoufalosti nemusí být v souladu s normami, které společnost respektuje. Zkouší, kam až může zajít, co je ještě dovoleno. Hledá sám sebe.

Cílem této práce je ucelený popis problematiky hledání smyslu života u mladistvých klientů Probační a mediační služby ČR.

V teoretické části se zaměřím na čtyři hlavní oblasti. V kapitole číslo 1 pojednávám o instituci Probační a mediační služby ČR, o její činnosti a roli v trestní justici. V následující kapitole číslo 2 charakterizuji mladistvého pachatele, zaměřuji se na období mládí z psychologického hlediska a dále pohovořím o mladistvém a jeho postavení v trestní justici. Pokusím se vytýčit hlavní příčiny delikvence mládeže a nalézt společné znaky jejího kriminálního chování. Stěžejní téma, a to smysl života, vymezuji v kapitole číslo 3, což je samotný závěr teoretické části této práce.

Dále navazuje výzkumná část, kapitola číslo 4, jejímž cílem je zjištění míry prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů Probační a mediační služby ČR, středisko Kroměříž. Zajímá nás, zda se prožívání smysluplnosti života liší u mladistvých klientů v institucionální péči a u klientů žijících v rodině. V rámci těchto dvou skupin se dále zabýváme otázkou, zda se naplnění smysluplnosti liší u prvopachatelů a klientů užívající nyní či v minulosti návykové látky

Jako metodu pro získání dat bylo použito dotazníkové šetření. Byly využity dva typy standardizovaného dotazníku, a to Logo-test E- Lukasové a Existenciální škála A. Längleho a kol.²

² Logo-test E. Lukasové je publikován v: FRANKL, V.E. *Vůle ke smyslu*. 1. vydání. Brno : Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2.

Existenciální škála A. Längleho a kol. v: LÄNGLE, A., ORGLEROVÁ, C., & KUNDI, M. *ESK-Existenciální škála*. 1. vydání, Praha : Testcentrum, 2001.

1 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR

V první kapitole si vysvětlíme základní pojmosloví vztahující se k Probační a mediační službě, přiblížíme si principy, poslání a cíle této instituce, seznámíme se s jejím legislativním zakotvením a úlohou v trestní justici.

Neklademe si za cíl komplexně informovat o činnosti Probační a mediační služby ČR, jelikož nám to rozsah práce neumožňuje a není to vzhledem k zaměření tématu ani žádoucí. Tato kapitola slouží pro základní uvedení do problematiky a pro větší zájem odkazujeme na odbornou literaturu.³

1.1 Vymezení pojmů probace a mediace

Pojem **probace** pochází z latinského slova *probare*, tzn. zkoušet, ověřovat, dohlížet. **Mediaci** lze odvodit taktéž z latiny, kde slova *medius*, *median*, představují střed či prostřední.⁴

Probace

Rozumíme jí „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“⁵

Podstatou probace tedy není pouze náhrada trestu odnětí svobody, ale jedná se především o způsob, jak přispět k nápravě pachatele. Probační dohled přináší odsouzenému pomoc při navazování nových vztahů k prostředí, v němž žije, a k překonávání nejrůznějších životních překážek.⁶

³ Dále zkratka PMS ČR

⁴ INCIARDI, J.A. *Trestní spravedlnost*. 1. vydání. Praha : Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9.

⁵ VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-32-7.s. 10.

⁶ ROZUM, J., KOTULAN, P., VŮJTĚCH, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1. vydání. Praha : IKSP, 2000. ISBN 80-86008-77-0. s 1.

Probace se opírá o trestně politická a sociálně pedagogická kritéria. Její výkon je kombinací dohledu a pomoci. Vychází z diferencovaného a individuálního přístupu k osobě odsouzeného a možností a potřeb jeho sociální adaptace. Je tak zajišťována i ochrana společnosti. Dohled a pomoc a celá probační služba překračují rámec trestního práva a posouvají probaci do sféry humanitární solidarity s pachateli, kteří se potýkají s těžkostmi a problémy.⁷

V praxi dohled (probace) vypadá tak, že klienti (odsouzení, obžalovaní) pravidelně docházejí na středisko PMS, případně probační pracovník dochází do místa bydliště, kde klienti mají možnost konzultovat svou situaci, rozebírají příčiny a následky jejich trestné činnosti, dokládají potřebné dokumenty, platby aj. Probační pracovník má nelehkou roli, jelikož záběr jeho činnosti je velmi široký, kdy by měl být schopen provést základní poradenství psychologické, finanční, dluhové, právní, měl by se orientovat v sociálních službách. Řeší krizové situace, komunikuje s rozličnými úřady, organizacemi a orgány činnými v trestním řízení. Stává se důvěrníkem a kontrolorem v jedné osobě a dodržení této hranice bývá obtížné.

Mediace

Znamená „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Lze ji provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“⁸

Mediaci v trestním řízení lze vnímat jako alternativní metodu řešení sporů za účasti třetí neustranné osoby – mediátora. Postavení mediátora je rovnocenné k oběma stranám. Je specialistou na efektivní vyjednávání, stává se prostředníkem v řešení sporu mezi dvěma stranami. Jeho úkolem je řídit komunikaci, nastolit atmosféru pro vzájemné porozumění a hledání přijatelného řešení pro obě strany. Dosažené řešení by mělo být komplexní a působit co nejdéle do budoucna. Mediaci lze aplikovat nejen v průběhu celého trestního řízení, ale i po rozhodnutí soudu.⁹

⁷ ROZUM, J., KOTULAN, P., VŮJTĚCH, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. s. 11.

⁸ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů. § 2 odst. 2.

⁹ OUŘEDNÍČKOVÁ, L., PILNÝ, O., RABINÁKOVÁ, D., ŠTERN, P. Předmluva k českému vydání publikace RISKIN, L. L., ARNOLD, T., KEATING, J. M. *Mediace aneb jak řešit konflikty*. 1. vyd. Praha: Facia. 1996. 126 s. ISBN 8090171060. s. 7 – 10.

Do oblasti mediačních činností PMS můžeme zahrnout: vytváření podmínek pro rozhodnutí státního zástupce/soudce a zprostředkování uzavření případné dohody mezi těmito stranami o náhradě škody nebo dohody o narovnání; zprostředkování komunikace mezi zúčastněnými stranami; urovnání právních vztahů.¹⁰

Společnému setkání obvykle předcházejí individuální rozhovory s poškozeným/obětí a obviněným. Smyslem mediačního jednání je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného/oběť a motivovat obviněného k převzetí odpovědnosti za škodu, kterou svým jednáním způsobil. Mediátor umožňuje oběma stranám, aby vyjádřily své názory, potřeby a zájmy. Mediační jednání může vyústit ve společnou dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody. Ta pak slouží jako podklad pro rozhodování státního zástupce nebo soudce.¹¹

Mediace v trestním řízení se od běžně, občanské, mediace odlišuje, a to zejména v jejím zaměření a účelu, kdy slouží zejména k urovnání případného konfliktu, který trestnou činností vznikl. Účastníci mediace tak mají možnost otevřeně hovořit o svých potřebách, člověk má možnost omluvit se za své protiprávní jednání, nabídnout odškodnění. Vždy není důležité dohodnout se na náhradě škody, často postačí dané osobě, že se s pachatelem či obětí setká a otevřeně s ní hovoří.

1.2 Poslání, zásady a cíle Probační a mediační služby ČR

Činnost PMS vychází z **restorativního** pojetí spravedlnosti (z anglického *restore* - obnovit, uzdravit).¹²

Obnovující (restorativní) justice se zaměřuje přímo na konflikt mezi obětí a pachatelem a trestný čin pojímá jako poškození jedné osoby druhou. Je kladen důraz na vyjednávání mezi obětí a pachatelem. Směřuje k obnovení narušených vztahů a nalezení přijatelného odčinění.¹³

¹⁰ MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha : Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X. s 198.

¹¹ Mediace mezi obětí a pachatelem.: Informační leták. In: *Probační a mediační služba* [online]. 2012 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z:

https://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_ng_MEDIACE_cz.pdf

¹² MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. 1. vydání. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0. s. 285.

¹³ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4. s.39- 42.

Restorativní justice zaujímá odlišný přístup při hledání a uplatňování trestní spravedlnosti. Trestný čin je považován za konflikt sociální událost, a to především mezi poškozeným a obviněným, a v této rovině jsou také nacházeny jak zdroje tak i postupy přinášející řešení, jejichž cílem je nalezení vyváženého konsensu. Tento princip je velice důležitý při řešení delikvence mládeže. Nabízí možnost eliminovat negativní vlivy zkušenosti mladistvých s odnětím svobody, vězením.¹⁴

Zásady činnosti PMS

Při práci s klientem je nutné dodržovat určité zásady a pravidla. Nejen proto, aby byla práce probačního úředníka profesionální a směřovala k požadovanému cíli, ale aby byl také klient spokojen a bylo s ním zacházeno na požadované úrovni. Zásady jsou tyto:¹⁵

Důstojnost jednání - způsob práce musí vycházet ze základních lidských práv a svobod a musí respektovat důstojnost a autonomii klienta.

Zákonnost - postup pracovníků musí být v souladu s příslušnými zákony.

Přiměřenost intervence - míra zásahu vůči pachateli nesmí překročit rozsah a obsah pravomocného rozhodnutí soudu nebo státního zastupitelství.

Transparentnost - PMS usiluje o dostatečnou informovanost orgánů činných v trestním řízení o průběhu práce s klienty i o to, aby byly klientům poskytnuty srozumitelné informace o systému a právním prostředí, ve kterém se v důsledku události trestného činu ocitli.

Individualizace - pracovníci PMS při práci s klienty zohledňují jejich individuální potřeby, zájmy a okolnosti případu.

Včasnost intervence - PMS se snaží o kontakt s klienty v co nejranější fázi trestního řízení.

Vyváženost - PMS prosazuje vyvážený přístup k potřebám a zájmům obviněných, poškozených i společnosti za účelem nalezení vzájemně přijatelného řešení případu.

Motivace - PMS usiluje o aktivní přístup a účast klientů při řešení následků trestné činnosti. Pachatele podporuje při hledání zdrojů a kompetencí, které mu umožní změnit dosavadní vzorce chování, jež ho přiváděly do konfliktu se zákonem. Poškozenému

14 VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002. s. 17 a násl.

15 MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. s. 286-287.

nabízí možnost stát se aktivním subjektem, který může mít vliv na podmínky a způsob vlastního odškodnění.

Probační a mediační služba chce přispívat a asistovat při naplňování trestní spravedlnosti v České republice, zejména vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, především tzv. odklonů a zajištění efektivního výkonu alternativních trestů včetně nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin.¹⁶

Ve svých odborných činnostech směřuje PMS k těmto **cílům**:¹⁷

Integrace pachatele

Úsilí o začlenění pachatele do společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který usiluje o obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.

Participace poškozeného

Snaha o zapojení poškozeného za účelem obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.

Ochrana společnosti

PMS řeší konfliktní a rizikové stavy spojené s trestním řízením a efektivně realizuje uložená alternativní tresty a opatření.

1.3 Vznik a legislativní zakotvení Probační a mediační služby ČR

Na tomto místě si krátce uvedeme základní okamžiky, které stály na počátku vzniku Probační a mediační služby ČR. Tato kapitola slouží pro získání ucelené představy o instituci PMS ČR a její činnosti, jistě není její obsah zcela vyčerpán, pro zájemce doporučujeme rozšířit si povědomí o historickém vývoji PMS také o mezinárodní srovnání.

¹⁶ VĚTROVEC, V.; NEODROST, L.; SOVÁK, Z. Probační a mediační služba ČR. *Právní rádce* [online]. 2002, roč. 28.8.2002 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <<http://pravniradce.ihned.cz/c1-11416450-probacni-a-mediacni-sluzba-cr>>

¹⁷ Cíle a činnosti PMS. In: *Probační a mediační služba* [online]. 2012 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-pms>

Za zakladatele alternativního řešení trestních věcí a propagátora vzniku PMS ČR lze považovat **Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici** (dále jen „SPJ“), které se pokouší o rozvoj možností začlenění sociálních služeb do systému trestní justice. Sdružení v roce 1997 spustilo pilotní projekt Justiční mediační a probační služby, který byl zaměřen na nové přístupy v řešení obecné kriminality a na vymezení jednotlivých oblastí činnosti PMS ČR, principy práce s klientem aj.

V roce 1999 byl tento projekt rozpracován do dvou dalších, jedním z nich byl Modelový projekt probační a mediační služby se zaměřením na mladistvé obviněné. SPJ je od roku 1998 členem CEP – Stálá evropská konference pro otázky probace, která má za cíl sledovat evropské standardy v oblasti probační a mediační služby.

Probační činnost byla, ve značně omezené míře, vykonávána již od roku **1996**, vykonávali ji však zaměstnanci okresních soudů. Činnost pracovníků byla omezena na vykonávací fázi trestního řízení (po rozhodnutí soudu), šlo hlavně o kontrolu chování pachatelů v průběhu zkušební doby. PMS ČR, jak ji známe v dnešní podobě, vznikla **zákonem č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, s účinností od 1. 1. 2001.**

PMS ČR je organizační složkou státu a účetní jednotkou. Systém trestní justice je obohacen o nový subjekt, přičemž je respektována ústavní úloha ostatních subjektů trestního řízení i meze zásahů do občanských práv a svobod, jak je stanoví zejména Listina základních práv a svobod. Plně odpovídá požadavkům mezinárodních úmluv upravujících základní lidská práva a svobody, především normám Evropské úmluvy o ochraně občanských práv a základních svobod, doporučením příslušných mezinárodních institucí, Organizaci spojených národů a Rady Evropy, které dlouhodobě věnují otázkám probace a mediace v kontextu trestní justice a prevence kriminality značnou pozornost.¹⁸

Právní východiska PMS vycházejí z principů restorativní justice:¹⁹

- motivace pachatele k odpovědnosti za spáchaný trestný čin,
- motivace pachatele k životu bez konfliktu se zákonem,

¹⁸ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., STERN, P., URBAN, M. *Příručka pro probaci a mediaci*. 1.vyd. Praha : SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001. s. 25 a další.

¹⁹ VĚTROVEC, V.; NEODROST, L.; SOVÁK, Z. Probační a mediační služba ČR. *Právní rádce* [online]. 2002, roč. 28.8.2002 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <<http://pravniradce.ihned.cz/c1-11416450-probacni-a-mediacni-sluzba-cr>>

- poskytnutí prostoru k participaci na odstranění následků nežádoucího chování,
- eliminace efektu labelingu,
- efektivní řešení případu, rychlé a dostačující,
- zplnomocnění oběti trestného činu, poskytnutí příležitosti stát se aktivním aktérem řešení případu, možnosti vyjádřit postoj ke spáchanému skutku a své představy o formě nápravy způsobené újmy,
- respektování zájmu společnosti a budování její ochrany, působení v oblasti sekundární a zejména terciální prevence,
- účinná kontrola pachatelů,
- spravedlnost jako změna vztahu mezi účastníky konfliktu, jehož míra narovnání se posuzuje podle subjektivního měřítka dostatečnosti řešení.

Principy restorativní justice vycházejí ze zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Procesní postupy upravuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Těmito zákony a zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, se vymezuje možnost pracovníků PMS pracovat s těmi případy, které je možno projednat v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo pokud je možno uložit trest nespojený s odnětím svobody, tedy s trestnými činy nižší společenské nebezpečnosti.

*„Probační a mediační služba byla ustavena zejména proto, aby justice mohla účinně uplatňovat novou trestní politiku v oblasti tzv. komunitních sankcí a trestů. Znamená to začít snižovat počet uvězněných osob, účinně předcházet kriminalitě, omezovat rizika jejího opakování, motivovat pachatele k nápravě škod, které způsobili, a vést je k odpovědnosti za jejich život bez konfliktu se zákonem, zohledňovat při řešení trestné činnosti potřeby a zájmy obětí a účinněji chránit společnost před kriminalitou“.*²⁰

PMS ČR představuje novou instituci, která se zaměřuje na zprostředkování alternativních způsobů řešení trestné činnosti, tj. „zprostředkování specifických

²⁰ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., STERN, P., URBAN, M. *Příručka pro probaci a mediaci*.

postupů využívaných alternativně oproti standardnímu trestnímu řízení a zvláštní formy reakce na trestnou činnost.“²¹

PMS ČR se „spolupodílí na nápravě pachatele trestného činu, kterého se snaží motivovat k převzetí odpovědnosti za jeho jednání a k hledání možností náhrady způsobených škod. Snaží se zjišťovat zájmy oběti trestné činnosti a při řešení následků trestného činu respektuje její potřeby tak, aby mohla získat rychlou morální satisfakci a přijatelné odškodnění. Pachateli a oběti nabízí bezpečné prostředí a potřebné informace k tomu, aby se mohli aktivně zapojit do průběhu trestního řízení.“²²

²¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P., *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha : C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7. s. 3.

²² Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů. § 1 – 4.

2 MLADISTVÝ PACHATEL A JEHO POSTAVENÍ V TRESTNÍ JUSTICI

Na tomto místě se zaměříme na osobu mladistvého pachatele. Seznámíme se s psychosociálním hlediskem, charakterizujeme zde zvláštnosti vývojového období adolescence, což nám usnadní pochopení prožívání a chování jedince v této fázi života. Dále se budeme zabývat jiným pohledem, a to trestně právním pojetím mladistvého, což je stěžejní část této kapitoly. Zde se věnujeme opatřením, která lze mladistvým uložit, příčinami a společnými znaky kriminality a delikvence mládeže.

2.1 Psychosociální hledisko

Z hlediska vývojové psychologie spadá mladistvý, což je pojem využíván v trestněprávní terminologii, jak uvádíme dále, a zahrnuje věkovou skupinu od 15-18 let, do období zvané **adolescence**.

Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa *adolescere* (dospívat, dorůstat, mohutnět). Jako termín označující určité období člověka bylo toto slovo použito poprvé v 15. století. Přitom označení *adolescenti* (typické pro psychologii) se v českém jazyce volně zaměňuje s označením *dospívající* (lékařské vědy) a rovněž s označením *mládež* (sociologie a pedagogika).²³

Adolescence je druhou fází časového úseku dospívání. Trvá přibližně od 15 do 20 let s individuálními rozdíly (zejména v oblasti psychické a sociální, vzácněji i somatické). V primitivních společnostech je přechod k dospělosti zjednodušen, protože je ritualizován. Rituál má význam mezníku, který určuje počátek nové fáze. V takovém případě ztrácí osobní aktivita dospívajícího smysl. Doba rituálu přesně určí, odkdy je jedinec považován za dospělého a jakou bude mít nyní roli, stejně tak i její status. Vše je předem dáno tradicí. S rozvojem společnosti došlo k odlišnému pojetí dospělosti. Vzniklo tedy přechodné období – adolescence, v níž jedinec postupně dosahuje dospělosti.²⁴

²³ MACEK, P. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha : Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7. s. 9.

²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0. s. 253.

Adolescence je dobou komplexní psychosociální proměny, kdy se mění osobnost dospívajícího i jeho sociální pozice. Mladý člověk získává nové role. Vztahy s rodiči se zklidňují, vrstevníci jsou významnější než dříve, partnerské vztahy se stávají zralejšími. Do období adolescence je zaznamenán první pohlavní styk (za nepříznivých okolností i početí dítěte, které je z mnoha důvodů předčasné). Období adolescence ohraničují dva sociální mezníky. Prvním je ukončení povinné školní docházky. Druhým je dovršení přípravného profesního období, následované nástupem do zaměstnání (s výjimkou vysokoškoláků). Hranicí je zde ekonomická samostatnost, které dosahují nejdříve učni a nejpozději vysokoškoláci. V našich sociokulturních podmínkách je ekonomická nezávislost považována za jeden z důkazů dospělosti a předpokladem k přiznání větších práv. Adolescent dosahuje plnoletosti, která není chápána jen jako právní charakteristika, ale funguje zároveň jako jeden ze sociálních mezníků dospělosti. **Adolescenti si vytvářejí svou vlastní kulturu, která se projevuje v potřebě volnosti a experimentování, nechutí k definitivnímu řešení vlastní situace, k volbě, která by pro ně znamenala omezení a ochuzení. Odmítnutí stylu života a hodnot rodičovské generace už nemívá charakter protestu, negace, ale projevuje se spíše jejich ignorováním. Adolescenti žijí naplno a přítomnost pro ně nemá jen smysl přípravy na blízkou dospělost. Budoucnost je akceptovaná spíše tehdy, jestliže je aktuální situace neuspokojující a budoucnost je anticipována jako období definitivního, samozřejmě idealizovaného vyřešení všech problémů. Když naopak budoucnost vyvolává velkou nejistotu a úzkost, bude adolescent preferovat současnost.**²⁵

Adolescenti preferují intenzivní prožitky. Mají rádi hlučnou hudbu, rychlou jízdu, slézání vysokých vrcholů a potápění do velkých hloubek. Cílem je dosáhnout maxima. Usilují o absolutní řešení. Například v citovém vztahu i v morálním hodnocení přijímají jen to, o čem předpokládají, že by mohlo mít absolutní platnost, a je to tudíž hodnotné a jisté. Pak ovšem soudí, že je třeba takovou hodnotu podporovat i svým chováním a nejenom proklamacemi. Adolescenti mají potřebu neodkladného uspokojení. Ta se obecně projevuje tendencí zkrátit dobu, nezbytnou k dosažení nějakého cíle. Považují odklad za značnou zátěž. Výsledkem jsou takové aktivity jako rychlé známosti, překotný sňatek, ukradené auto apod.

²⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. s. 254.

Do této kategorie by patřili i squatteři, kteří chtějí rychle a bez námahy žít po svém, gambleři, kteří chtějí rychle a bez námahy získat hodně peněz (ale i dealéři drog, kteří chtějí totéž), „feťáci“, kteří chtějí neodkladně dosáhnout vrcholných prožitků atd. Adolescenti velmi často přijímají pouze svobodu, ale o zodpovědnost nestojí. Pro mnohé adolescenty není dospělost atraktivní, protože je spojena se zodpovědností a omezením. Snaží se tuto dobu oddálit, čímž se dostávají do mezifáze **adolescentního moratoria**, které se může projevit různým způsobem:

1. Odklad přijetí definitivní varianty. Jedinec je v tomto věku relativně velice svobodný a ochotný k experimentování s různými sociálními rolemi a vztahy. Adolescent má značnou potřebu změny, nové zkušenosti jsou pro něho velice lákavé. Na druhé straně velké množství nových podnětů a různých reálných i potenciálních proměn představuje určitou zátěž a vytváří chaos. V nové situaci se nevyzná. Proto by rád odložil zásadnější rozhodování na pozdější dobu.

2. Přijatelnou variantou adolescentního moratoria je tzv. difuzní identita, to znamená dezorientace v sobě samém, která vede k různým obranám. Jednou z nich je i ztráta motivace k veškeré aktivitě, neschopnost se soustředit a cokoliv systematicky dělat. Často je spojena s pocitem ztráty veškerých možností a marností nějakého úsilí. Adolescent najednou ztratil smysl veškerého konání. S podobnými problémy se lze setkat např. na střední škole či v učilišti, kdy nějaký žák zdánlivě bez důvodu přestane mít zájem školu dokončit. Jinou nežádoucí variantou je volba negativní identity, která je spojena s odmítnutím rolí, preferovaných rodinou a společností. Adolescent se vymezí přesně naopak. Příčiny bývají různé, ale obvykle je jejich základem nesoulad mezi možnostmi a požadavky, nevyhovující rodinné zázemí, nízké sebehodnocení a pocit nedostatečných kompetencí, potřeba dosáhnout alespoň nějaké identity a ocenění (i když třeba negativního). Tito jedinci negují společenské normy a lze říci, že si vymezují vlastní identitu jako negativ něčeho, co je ze společenského hlediska žádoucí.²⁶

Adolescence je citlivé období pro rozvoj tzv. rizikového a problémového chování. Týká se poškozování zdraví adolescentů a ohrožením společnosti. Nejčastěji se mezi problémové oblasti chování adolescentů řadí predelikventní chování a páchaní trestné činnosti, agrese, násilí, šikana a týrání, užívání drog,

²⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. s. 266- 267.

sexuální rizikové chování, poruchy příjmu potravy, sebevražedné pokusy a dokonané sebevraždy. Někdy se zde řadí také rizikové sporty a rizikové chování.²⁷

2.2 Trestněprávní hledisko

V odborné literatuře se v souvislosti s označením mladistvých, kteří se svým jednáním dostávají do konfliktu se zákonem či společností, setkáme s různým pojmoslovím. Na tomto místě si uvedeme dva nejfrekventovanější pojmy, a to kriminalitu a delikvenci, a uvedeme rozdíly mezi oběma pojmy.

Kriminalita je úhrn činů uvedených v trestním zákoníku vymezených podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu. Obecně se jedná o zločinnost, tedy společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti.

Kriminalita mládeže je zlomek celkové kriminality a zahrnuje jednání osob do 18 let, jehož důsledkem je překročení právních a společenských norem, což je příznačné pro trestný čin.

Širším pojmem než kriminalita je **delikvence** a označuje činnost porušující nejen právní, ale i společenské normy, takže se takové jednání vztahuje i na děti a mladistvé, kteří se tak stávají delikventy.²⁸

Mladiství pachatelé jsou velmi specifickou skupinou. Jejich provinění může být často důsledkem vnějšího negativního působení ze strany rodičů, vrstevníků nebo může být zapříčiněno pouhou psychickou nevyzrálostí. Díky těmto faktorům se na resocializaci mladistvých bere velký zřetel.

V našem trestněprávním systému je dovršení patnácti let předpokladem vzniku trestní odpovědnosti mladistvého a důvodem pro to, aby až do dovršení zletilosti byla jeho odpovědnost ve srovnání s trestní odpovědností dospělého mírnější.²⁹

²⁷ MACEK, P. *Adolescence*. s.77.

²⁸ Kriminalita a delikvence: Charakteristika. In: *Národní informační centrum pro mládež* [online]. 2011, 1.3.2011 [cit. 2013-02-16]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>

²⁹ VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002. s. 40.

Základní právní legislativa upravuje odpovědnost dětí v trestním zákoníku, kde je uvedeno: „*Kdo v době spáchání trestného činu nedovršíl patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.*“³⁰

Současné medicínské a psychologické poznatky poukazují na skutečnost, že dovršení věku, ve kterém dochází k ukončení povinné školní docházky, je pravidla považován za určitý sociálně i mentálně-biologický mezník vývoje jedince. Dosažení tohoto věku opravňuje společnost, aby v zákonem stanovených případech začala uplatňovat i trestně právní prostředky regulace chování jedince.³¹

„*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“³²

„*Čin spáchaný mladistvým, který jinak formálně vykazuje znaky trestného činu, není trestným činem, jestliže jeho stupeň nebezpečnosti je malý, tedy nikoliv pouze nepatrný.*“³³

Abychom mohli mluvit o trestném činu, musí být naplněny dvě charakteristiky. První je protiprávnost činu, druhou je přítomnost formálních znaků popsanych v trestním zákoníku, resp. v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Obě tyto charakteristiky musí být přítomny současně, jinak nelze o trestnosti hovořit.³⁴

Mládeži se zaručuje Listinou základní práv a svobod tzv. **zvláštní ochrana**. To se promítá do trestního zákoníku, trestního řádu i do zákona o Probační a mediační službě. „*Mladistvým je věnována zvláštní pozornost a péče.*“³⁵

Od 1.1.2004 je účinný zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále ZSVM), který vymezuje zásady trestního řízení vedeného proti mladistvým, upravuje způsob řešení a odstraňování následků protiprávních činů mladistvých pachatelů a podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, definuje opatření, která lze mladistvým

³⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

³¹ VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. s. 40.

³² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. § 13, odst. 1

³³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. § 75.

³⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. 1. *Trestní právo hmotné*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita. 1996. ISBN 80-210-1301-X. s. 148.

³⁵ VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. s. 40.

ukládat. Zákon rozšířil také činnost PMS ČR v rámci řízení s mladistvým klientem. Byly zavedeny nové druhy sankcí, při jejichž uplatňování hraje PMS ČR nedílnou roli. Pojetí zákona zdůrazňuje možnost podílet se na obnovení narušených vztahů. Mladistvý má převzít osobní odpovědnost za své jednání, má se pokusit odčinit ve spolupráci se svým okolím způsobenou škodu.³⁶

*„Osoba mladistvého pachatele se od dospělého liší především tím, že jeho rozumová, duševní a mravní vyspělost není zcela ukončená ve svém vývoji. Příčinou odlišné úpravy je rovněž předpoklad, že u mladistvého je obecně větší šance k jeho nápravě a usměrnění k řádnému způsobu života.“*³⁷

Stupeň rozumového vývoje a malé životní zkušenosti mladistvého ovlivňují hodnocení pohnutky činu. Pro mladistvé je typická dobrodružnost, zvědavost, touha brzy se vyrovnat s dospělým, napodobování starších aj. Špatné návyky, postoje a názory nejsou u mladistvého hluboko zakořeněny, tudíž je relativně snadnější jeho výchovného usměrnění.³⁸

V řízení proti mladistvému je nutné zjistit jeho poměry, povahu a prostředí, v němž žije, jeho chování před spácháním protiprávního jednání a po něm a další okolnosti pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu. Velmi důležité je posouzení chování mladistvého ve škole, případně na pracovišti, včetně jeho postojů ke spolužákům, spolupracovníkům, učitelům a dalším výchovným pracovníkům, dále je třeba zvážit vývoj mladistvého, jeho nadání a předpoklady, záliby, pozitivní i negativní vlivy sociálního okolí na formování osobnosti mladistvého. Důležitým poznatkem je, zda se aktivně snažil nahradit škodu či odstranit jiné následky spáchané trestné činnosti, např. zda jednal s poškozeným o náhradu škody.³⁹

*„Z důvodu ne zcela ukončeného rozumového a mravního vývoje mladistvých je třeba zvláštního přístupu i ze strany probačních úředníků, protože právě oni sehrávají stěžejní roli v cestě za jejich nápravou.“*⁴⁰

³⁶ MUŽÍKOVÁ, A. K odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. In.: *Problémy trestního postihu mladistvých*. 1.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2003. s.16.

³⁷ ŠČERBA, F. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*. 2005, č. 2., str. 133.

³⁸ VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. s. 41.

³⁹ VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. s. 47.

⁴⁰ VĚTROVEC, V. *Rizika probačního pracovníka při práci s mladistvými pachateli*. Právo a rodina, 2003, č. 3., str. 1.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje dvě kategorie, které jsou obsaženy pod pojmem mládež, a to děti mladší patnácti let a mladistvé.

„Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku. Mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.“⁴¹

Trestný čin mladistvého se nazývá **provinění**.

Nestanoví-li zákon o soudnictví ve věcech mládeže jinak, platí pro provinění spáchané mladistvým trestní zákoník. Pojetí provinění zůstává totožná s pojetím trestného činu dospělého pachatele.

U dětí mladších patnácti let se trestný čin nazývá **činem jinak trestným**. Tento pojem signalizuje, že se ze společenského hlediska nejedná o tak závažný prohřešek a že jedinec spáchal takový čin ve věku, kdy nedošlo k úplnému ukončení sociálního a psychického vývoje. Pokud mladistvý v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost svého jednání nebo ovládat své chování, není za takový čin odpovědný. Zde je možné uplatnit vůči němu postup, který zákon stanoví na kategorii dětí, tedy mladších patnácti let.⁴²

2.3 Opatření ukládána mladistvým a dětem mladším patnácti let

Pro celistvé pochopení problematiky kriminality či delikvence nezletilých a mladistvých pachatelů považuji za nutné uvést opatření, která jim lze uložit. Téma naší práce se sice na tuto užší oblast zcela nezaměřuje, seznámení se s oblastí trestání mládeže je však dle mého minimálně zajímavým, ne-li důležitým, odvětvím.

2.3.1 Mladiství

V současné legislativě je zakotveno, že ten, kdo spáchá protiprávní jednání a je soudem uznán vinným, musí být potrestán. Za provinění, které spáchá mladistvý mu lze, na základě rozhodnutí soudu, uložit opatření, které je uvedeno v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

⁴¹ Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

⁴² Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. § 6, písm. a).

„Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.“⁴³

Mladistvému lze uložit pouze výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. V tomto pořadí jsou uvedeny od nejmírnějších po nejvíce represivní.

Kromě toho soud pro mládež může **upustit od uložení trestního opatření**, pokud mladistvý spáchal provinění menší nebezpečnosti, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě. V tomto případě pak může mladistvého napomenout, nebo přenechat postižení mladistvého zákonnému zástupci, škole nebo zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, kde žije. Dále soud pro mládež může **podmíněně upustit od uložení trestního opatření**, jestliže považuje za vhodné po stanovenou dobu (až jeden rok) sledovat chování mladistvého. Zároveň mladistvému může uložit ochranné nebo výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou způsobil.⁴⁴

2.3.1.1 Výchovná opatření

Výchovnými opatřeními, která lze mladistvému uložit, jsou: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou.⁴⁵

„Výchovná opatření, je možné mladistvému, proti němuž se řízení vede, uložit jen s jeho souhlasem již v průběhu trestního řízení před rozhodnutím soudu pro mládež o vině mladistvého.“

Dohled probačního úředníka spočívá v pravidelném sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení

⁴³ Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, v znění pozdějších předpisů.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, v znění pozdějších předpisů. §15.

uložených soudem a v přípravném řízení státním zástupcem a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem v souladu se zákonem. Účelem dohledu probačního úředníka je sledování a kontrola chování mladistvého, zaměřená na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti, odborné vedení a pomoc mladistvému s cílem zjistit, aby v budoucnu vedl řádný život.⁴⁶

Probačním programem se rozumí program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program obnášející obecně prospěšnou činnost, dále vzdělávací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého. Probační program je schvalován ministrem spravedlnosti.⁴⁷

Výchovné povinnosti, které mohou být mladistvému uloženy, jsou zejména tyto, jejich výčet však není taxativně v zákoně vymezen: aby bydlel s rodičem či jiným dospělým odpovědným za jeho výchovu, zaplatil přiměřenou peněžitou částku, vykonal bezplatně společensky prospěšnou činnost, usiloval o vyrovnaní s poškozeným, nahradil podle svých sil škodu, podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, nebo vhodnému programu, který není probačním programem.⁴⁸

Výchovná omezení stanovují, aby mladistvý nenavštěvoval určité akce, nestýkal se s určitými osobami, nezdržoval se na určitém místě, neužíval návykové látky, neúčastnil se hazardních her atd.⁴⁹

Napomenutí s výstrahou spočívá v důrazném vytknutí protiprávnosti činu mladistvého a upozornění na konkrétní důsledky, jež mu hrozí v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost.⁵⁰

2.3.1.2 Ochranná opatření

Účelem ochranných opatření je kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před dalším pácháním provinění mladistvými. Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je ukládána

⁴⁶ Tamtéž. §16.

⁴⁷ Tamtéž. §17.

⁴⁸ Tamtéž. §18.

⁴⁹ Tamtéž. §19.

⁵⁰ Tamtéž. §20.

pouze **ochranná výchova**. Další ochranná opatření jsou ukládány podle trestního zákoníku a patří mezi ně **ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci**.

Ochranná výchova izoluje a resocializuje toho, kdo se dopustil společensky nebezpečného činu. Ukládá ji soud těm, kteří spáchali ve věku mezi dvanáctým a patnáctým rokem čin, jenž trestní zákon u právně odpovědných osob umožňuje stíhat výjimečným trestem. V trestním řízení ji lze uložit jen mladistvým. Její trvání je uzpůsobeno dle potřeby, pokud to vyžaduje její účel, a to nejdéle do osmnáctého roku, kdy lze soudně dobu prodloužit až do devatenácti let.⁵¹

Mladistvému je ukládána v případech, kdy není o výchovu mladistvého náležitě postaráno, výchova byla zanedbána a vzniklé nedostatky řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení výchovných opatření.⁵²

Ochranné léčení lze uložit mladistvým, pokud bylo provinění spácháno ve stavu zmenšené přičetnosti nebo soud přihlédl k jeho zdravotnímu stavu a má za to, že je vhodnější současně uložit ochranné léčení a snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby. Ochranné léčení je rovněž uloženo mladistvému pachateli, pokud pro svou nepřičetnost nebyl trestně odpovědný nebo v době spáchání činu trpěl duševní poruchou či byl pod vlivem návykové látky a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Podle povahy věci je zvolena forma ambulantního či ústavního léčení.⁵³

Zabezpečovací detence je ukládána pachatelům, kteří se dopustí zvlášť závažného zločinu nebo svou trestnou činnost opakují. Rovněž tak pachatelům, kteří jsou v době spáchání činu nepřičetní nebo spáchali zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou či byli pod vlivem návykové látky a jejich pobyt na svobodě je nebezpečný a ochranné léčení by bylo zřejmě neúčinné. Hlavním zájmem je ochrana společnosti a léčba pachatele. Zabezpečovací detence se realizuje v ústavech pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou. Náplň detenčních ústavů tvoří

⁵¹ SOTOLÁŘ, A. (a kol.) *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. 1.díl. Praha : Institut vzdělávání ministerstva spravedlnosti ČR. 2001. s. 232-233.

⁵² Tamtéž. §22.

⁵³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v znění pozdějších předpisů. HLAVA V, Díl 3, §99.

programy s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, činnostními a rehabilitačními činnostmi.⁵⁴

Zabrání věci

Pokud soud mladistvému pachateli neuložil trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, může soud uložit, že se taková věc nebo jiná majetková hodnota, která náleží pachateli, zabírá nebo se zabírá, pokud ohrožuje bezpečnost lidí nebo majetku, popřípadě společnosti, anebo je předpoklad, že bude sloužit ke spáchání zločinu.⁵⁵

2.3.1.3 Trestní opatření

Trestní opatření mohou být uložena mladistvému soudem jen podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Trestní opatření soud ukládá v tom případě, pokud nepostačuje výchovné či ochranné opatření. V těchto případech může soud k trestnímu opatření ukládat navíc výchovná nebo ochranná opatření.

V porovnání s tresty, které jsou ukládány dospělým pachatelům, jsou vytvořeny podmínky pro možnou nápravu a rozvoj mladistvých pachatelů v podobě snížených sazeb.

Za spáchané provinění může soud pro mládež mladistvému uložit: obecně prospěšné práce, peněžitě opatření, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, podmíněné odsouzení na zkušební dobu a podmíněné odsouzení na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněně. Při výměře opatření je polehčující okolností, když mladistvý úspěšně vykonal probační program, poskytl zadostiučinění poškozenému a po spáchání provinění vedl řádný život aj.⁵⁶

⁵⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v znění pozdějších předpisů. HLAVA V, Díl 3, §100. Podmínky provozu detenčního ústavu upravuje zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence.

⁵⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v znění pozdějších předpisů. HLAVA V, Díl 3, §101.

⁵⁶ Zákon č. 218/2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, Část první, Hlava II, § 24, ve znění pozdějších předpisů.

2.3.2 Dítě mladší patnácti let

Dítě mladší 15 let není trestně odpovědné. Dopustí-li se činu jinak trestného, učiní soud opatření potřebná k jeho nápravě, a to uložení opatření: dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, ochrannou výchovu.⁵⁷

2.4 Příčiny kriminality mládeže

V následující části práce se budu zabývat příčinami kriminality mládeže, neboť jejich poznání a pochopení poskytuje dobrý základ pro volbu vhodných a efektivních prostředků na potlačení a zmírnění následků delikventního chování.

Zdroje a příčiny delikventního chování lze shrnout do následujícího přehledu. Jsou to: osobnostní faktory a schopnosti, genetika, mentální nedostatečnost, rodinné prostředí, průběh socializace, deformovaný hodnotový systém, nedostatečný sociální konsenzus, dysfunkce soc. institucí aj. Neměli bychom zapomenout na působení řady formálních a neformálních sociálních skupin a institucí, jakými jsou např. rodina, škola, a také skupiny vrstevníků.⁵⁸

Nejčastěji uváděnými příčinami kriminality mládeže, přestože vlivů a jejich kombinací je nespočet, bývají disfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (např. umístění do ústavní výchovné péče), problémy související se školní docházkou, ztroskotání v povolání, nízký sociální statut, sociální a kulturní vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost, extremistické postoje apod. Specifický vliv na šíření sociálně patologických jevů mezi mládeží má nepochybně i rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v České republice. Tyto změny předstihují přirozený generační posun v řadě životních postojů, zkušeností a zvyklostí. Dosavadní sociální hodnoty a standardy jsou odmítány a pro nové chybí nejenom podmínky, ale zejména odpovídající diferencované a přístupné vzory s jasnější strukturou. Do osobního, rodinného

⁵⁷ Zákon č. 218/2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, Část první, Hlava III, § 93, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ PAŽOUTOVÁ-RŮŽIČKOVÁ, J Postavení mládeže v trestní justici. *Sociální práce: Časopis po teorii, praxi vzdělávání v sociální práci* [online]. roč. 2005, č. 4 [cit. 2013-02-13]. Dostupné z: <http://www.socialnirace.cz/soubory/2005-4-090221133531.pdf>.

i sociálního života se negativně promítá i identifikace s nevhodnými vzory postojů a chování, destabilizace stávajících norem a hodnot, a s tím spojený stres a nejistota. Výsledkem je zdání, že všechno je možné (případně, že nic není nemožné). Tato situace tak s sebou přináší řadu sociálně patologických důsledků - např. netrpělivou snahu rychle se přiblížit novému životnímu stylu. Ten je ovšem některými osobnostně nezralými jedinci chápán pouze jako soubor hmotných znaků, jichž je třeba dosáhnout, a to i za cenu nelegitimních metod, včetně trestné činnosti.⁵⁹

Příčin je vždy mnoho a určitě je nelze všechny poznat, navíc si ani nedokážeme představit všechny vazby mezi nimi. Zdrcující většina kriminality mladistvých se uskutečňuje ve vrstevnické skupině, nikoliv v rodině. Rodina je pozadím, na kterém spatříme klienta v jeho jasném obrysu, nemá však smysl „cpát“ ho zpět, kdy je biologicky naprogramován na odchod. Ve hře není jen rodina či vrstevnická skupina, delikvence je také dědičná. Další příčinou může být také nuda, dětská mozková encefalopatie (dnes syndrom hyperaktivity). K vlivným faktorům musíme započítat i samo období dospívání.⁶⁰

Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z let 1997-1998

Názory expertů na charakter a dynamiku závadového chování mládeže potvrdil, že dětská a mladistvá delikventi se rekrutují převážně z rodin s kriminální zátěží, z rodin rozvrácených a sociálně a kulturně desintegrovaných. Naopak nepotvrdil obecně tradovanou hypotézu, že v ústavních zařízeních přibývá dětí z rodin společensky výše postavených. Odborníci, přicházející do kontaktu s delikventní mládeží, hodnotí své klienty jako agresivnější, méně ovladatelné, méně zodpovědné, s menší mírou sebekritičnosti a odolnosti vůči stresu. Zvláště rizikovou kriminogenní skupinou jsou děti na útěku z domova a z výchovných zařízení a pak mladí lidé, kteří jsou po dovršení zletilosti propuštěni z institucionální péče.

⁵⁹ Kriminalita a delikvence. In: *Sociální práce* [online]. [cit. 2013-02-13]. Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/kriminalita-a-delikvence/>.

⁶⁰ MATOUŠEK, O.; MATULOVÁ, A.; KOPOLDOVÁ, B.; CHALUPOVÁ, J.; HALÍK, T. *Práce s rizikovou mládeží. Projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. 1.vyd. Praha : Portál, 2006. 88 s. ISBN 80-7178-089-8. s. 14.

Po roce 1990 došlo k výraznému nárůstu počtu dětí a mladistvých, kteří byli vyšetřováni Policií ČR jako pachatelé trestné činnosti.⁶¹

Lze konstatovat, že jednou z příčin je neodpovídající sociální zázemí mladého delikventa, tj. nedostatečná citová vazba v rodině. Další neopomenutelná příčina je vrstevnická skupina či parta. Nejprekvapivějším trendem je v současné době nárůst kriminality u mladistvých, kteří žijí v úplné rodině. Přitom nelze přesvědčivě tento jev vysvětlit. Existují dvě skupiny hypotéz:

- První hovoří o tzv. „skryté patologii“ rodiny, kterou nemůže sociologické šetření zachytit“.
- Druhá skupina hypotéz zastává názor, že vliv rodiny na děti v dospívání stále klesá, děti jsou stále více odkázány na výchovu v institucích, na sledování médií, na interakci v partách.⁶²

Otevírá se prázdnota čím dál méně předepsané role rodiny, prázdnota volného času, prázdnota naplňovaná zábavami. Oba druhy hypotéz mohou platit současně, oba mohou vysvětlovat sklon ke kriminálnímu chování i jednotlivě. Dítě může vyrůstat v úplné rodině, v blahobytu, v příjemném a podněcujícím prostředí, a přesto dítě může přicházet zkrátka, jeho psychické potřeby nemusejí být naplněny, dítě může být - subdeprivováno. Dítě může vyrůstat v rodině příliš benevolentní nebo příliš kritické. Může být zapleteno do rodičovských konfliktů tak, že za ně cítí odpovědnost. Může být tlačeno rodiči do výkonů, na které nestačí. Mezi hlavní důvody, které umožňují vznik a rozšiřování sociálně patologických jevů, konkrétně mezi mládeží, v souladu s vědeckými poznatky a obecným míněním řadíme negativní jevy v rodině a ve škole; nestrukturované trávení volného času; problémy spojené se zaměstnáváním mládeže; závadové jevy ve společnosti; nedostatečnou ochranu mládeže před závadovými jevy, před kriminální nákazou; nedostatečnou trestněprávní ochranu mládeže; neúčinnou mravní, etickou a právní výchovu; malou účinnost uplatňovaných sankčních a preventivních opatření.

Výše uvedené důvody mají konkrétní podoby, mezi které lze řadit např. nezáměr rodičů o své potomky, neřešení konfliktů mezi žáky ve škole, snaha předvést se prostřednictvím šikany spolužáka nebo vandalským činem, kterým je

⁶¹ Kriminalita a delikvence. In: *Sociální práce* [online]. 2008 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://socialni-prace.webnode.cz/kriminalita-a-delikvence/>

⁶² MATOUŠEK, O. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.

poškozován majetek jiných, ublížením na zdraví fyzickým napadením, touláním nebo trávením volného času v hospodách.⁶³

2.5 Specifické znaky protiprávního jednání mladistvých

Pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních charakteristik a společných zkušeností, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. Trestná činnost mladistvých se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů. To je dáno stupněm psychického a tělesného vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páčání trestné činnosti.

Mládež páchá trestnou činnost častěji ve skupině, živelně pod vlivem momentální situace (převládá emotivní motivace oproti rozumové). Impulsem je v řadě případů alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce. Příprava trestné činnosti je nedokonalá, schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Trestná činnost se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení. Některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti souvisejí se somatickými znaky pachatele, např. vyšší rychlostí pohybu, mrštností, obratností, menší postavou a nižší váhou. Výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých. Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. automobily, motocykly, videa, televizory, oblečení, zbraně, nože, alkohol, cigarety, léky apod.). Věci získané z trestné činnosti bývají rozdělovány ve skupině. Finanční prostředky se zpravidla utrácejí společně. Při dělení je patrná hierarchie a podíl na spáchané trestné činnosti.⁶⁴

Z výzkumu IKSP u mladistvých pachatelů vyplynuly tyto hlavní závěry:⁶⁵

- v době spáchání trestného činu byl každý pátý obžalovaný žákem ZŠ nebo ZŠ praktické; pouze necelých 5 % obžalovaných v době spáchání trestného činu

⁶³ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. Praha : IKSP. 1997. s. 5.

Supdeprivace – jde o souhrn následků méně závažného strádání - psychických traumat, frustrací a konfliktů i když rodina při pohledu z vnějšku normálně funguje.

⁶⁴ Kriminalita dětí - zamyšlení nad současnou právní úpravou. In: *JURISTIC* [online]. 2004 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://trestni.juristic.cz/510461/clanek/trest3.html>

⁶⁵ IKSP = INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI.

studiovalo na některé ze středních škol; vzhledem k tomu, že obžalovaní mladiství se nejčastěji pohybují v prvním ročníku učňovského školství, nebo již z různých důvodů (nejčastěji pro vyloučení) tuto docházku ukončili, je možno souhrnně říci, že drtivá část pachatelů má pouze základní vzdělání;

- $\frac{3}{4}$ mladistvých měly v obžalobě uveden pouze jeden skutek, naopak více jak dva skutky necelých 10 %. Tyto údaje mohou orientačně naznačovat obecně nižší nebezpečnost osobností mladistvých pachatelů;
- mladiství pachatelé se často zmocňují věcí z aut (především autorádií a povinného vybavení motorových vozidel), případně motorových vozidel jako takových, jízdních kol a mobilních telefonních přístrojů. Je možno konstatovat, že ke krádežím přispívá i mladistvým známý fakt, že je velmi snadné odcizené předměty zpeněžit na burzách i v oficiálních bazarech;
- mladiství se dopouštějí především krádeží ze společných prostor domů (sklepy, chodby) nebo z objektů chat a garáží, téměř v desetině případů si troufli i na krádeže bytové (při nich však nejčastěji používají nějaké formy lsti, která umožňuje nenásilný vstup do bytu) či na obdobně uskutečňované krádeže v obchodech, kancelářích či různých provozovnách;
- peněžní hotovost získala bezprostřední trestnou činností více jak pětina obžalovaných mladistvých delikventů a v těchto případech přichází nejčastěji na řadu fyzické násilí vůči věci, ale i vůči poškozeným.
- násilná kriminalita je záležitostí spíše starších kategorií mladistvých pachatelů s neukončeným základním vzděláním, často ze zvláštních škol. Příčiny ublížení na zdraví nebývají ve spisech (ani v rozsudcích) přesně specifikovány. Většinou tvrdí oběti, že byly „napadeny bezdůvodně“ a obžalovaní proti tomu namítají, že byli vyprovokováni předchozím jednáním oběti. V některých případech mají obě strany sporu z nezjištěných (a nezjišťovaných) důvodů zájem na zastření pravých motivů konfliktu;
- jednu z nejdůležitějších motivací trestné činnosti však můžeme hledat i v nudě a nestrukturovaném volném čase pachatelů. Zde je třeba hledat i nezanedbatelný vliv zneužívání alkoholu a nealkoholových drog;

- velkou roli v podmínkách vhodných pro delikvenci mladistvých pachatelů sehrává též zjevný výchovný deficit - výchova, která nezvládla osobnostní impulzivitu pachatele, způsobila jeho citovou deprivaci a zanedbala rozumovou kultivaci.
- značný vliv má prokazatelně nestabilní rodinné zázemí a častá kriminální infekce v blízkém okolí klientů.⁶⁶

⁶⁶ SHRUTÍ ZÁKLADNÍCH POZNATKŮ O DĚTECH A MLADISTVÝCH S ASOCIÁLNÍM CHOVÁNÍM VE VÝZKUMECH IKSP. In: *MV ČR, Odbor prevence kriminality*. [online]. 2004 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: www.mvcr.cz/.../hodnoceni-systemu-peco-o-ohrozene-deti-priloha2-pdf.aspx

3 SMYSL ŽIVOTA

Co je to smysl života? Běžně toto slovní spojení používáme v každodenním životě. Lze jej vůbec stejně chápat nebo si pod ním lze představovat různé významy v závislosti na individualitě každého z nás?

Ptáme-li se, co si máme představit pod pojmem *smysl*, můžeme se obrátit na Slovník spisovné češtiny, který uvádí, že má tento pojem několik významů. Opomeneme zde technický význam slova, tzv. smysl otáčení (např. ručičky hodin) a zaměříme se na běžné užití slova tam, kde se jedná o označení některého z pěti smyslů (přesněji smyslových orgánů). Často se tímto slovem rozumí myšlenkový obsah určitého výrazu, slova nebo věty (např. věta – Nikdy neříkej nikdy). Můžeme tím vyjádřit důležitost nějaké události, vyjádření účelu, důvodu jednání, lze jím vyjádřit také chápání a pochopení (Mít smysl pro spravedlnost). Slovem smysl se v neposlední řadě vyjadřuje celkové zaměření lidské existence.⁶⁷

*„Hovoříme-li o smyslu, máme na mysli směr, který vede život k určité ba nejvyšší hodnotě za daných okolností. Smysl představuje pomoc orientaci v životě – jako kompas. Díky tomu může smysl ukázat člověku směr k plnému, zdařilému životu. Smysl je právě to, co by s ohledem na danou situaci a přiměřenost možností mělo být děláno a uděláno.“*⁶⁸

Smysl nepředstavuje pouze cíl. Smysl obecně pojmenovává to, co je zamýšleno nějakým vyjádřením, zatímco cíl vyjadřuje nějaký záměr, funkci či účel. Běžně se „cíl“ života a „smysl“ života užívají ve stejném významu, proto není nutné striktně v tomto ohledu rozlišovat jejich definice.⁶⁹

Smyslem života se v minulosti zabývalo mnoho filozofů, spisovatelů, básníků, psychologů, terapeutů a dalších. Každý terapeutický směr či škola definuje v rámci svého pojetí tento pojem různě. My se zde budeme zabývat zejména **existenciálním pojetím** smyslu života, který se zaměřuje zejména na hodnoty a cíle

⁶⁷ KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence: Otázky na vrcholu života*. 1. vydání, Praha : Grada, 2006. ISBN 80-247-1370-5, s. 41.

⁶⁸ LÄNGLE, A. IN KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 2. přeprac. vyd. Karmelitánské nakladatelství, 2010. 978-80-7195-404-0, s. 50.

⁶⁹ YALOM, D.I. *Existenciální psychoterapie*. 1. vydání, Praha : Portál, 2006. 520 s. ISBN 80-7367-147-6.

v životě člověka. Mezi nejvýznamnější autory děl pojednávajících o smyslu života z existenciálního pohledu patřil bezesporu *Viktor Emmanuel Frankl*, zakladatel psychoterapeutického směru **logoterapie**.⁷⁰

V. E. Frankl se narodil r. 1905, vystudoval medicínu ve Vídni, zpočátku byl ovlivněn Freudem, potom existenciálními filozofy. Principy své existenciální analýzy a logoterapie promyslel ještě před válkou. Byl vězněn v koncentračních táborech v Terezíně, Osvětimi a Dachau, kde sdílel se svými spoluvězni hraniční situace lidského bytí, což dodalo zvláštní váhu jeho úvahám o životním smyslu. Později se stal přednostou neurologického oddělení vídeňské polikliniky a profesorem vídeňské univerzity. V rámci propagace svého učení podnikal častá přednášková turné do celého světa. Byl profesorem pro logoterapii na Americké mezinárodní univerzitě v San Diegu. V roce 1994 mu byl udělen čestný doktorát Karlovy univerzity. I v pokročilém věku dovedl nadchnout posluchače svou zaníceností, vitalitou i sdělovaným poselstvím. Zemřel v roce 1997.⁷¹

3.1 Logoterapie

Frankl rozlišoval v člověku tělo, duši (psyché) a ducha (logos). Duší rozuměl jakýsi most mezi tělem, které člověka řadí do světa přírody, a duchem, který je noogenní vrstvou bytí; participace na ní člověka nesmírně vyvyšuje nad vše existující.⁷²

„Život má smysl v utrpení,“ říká Frankl. Život člověka se uskutečňuje ve třech dimenzích: v tělesné je člověk zajatcem, v dimenzi své psyché je poháněným, v dimenzi noos je svobodným.“ Tato noetická dimenze člověka (noos) je vlastním jádrem jeho lidskosti, je to jeho křesťansky pojatá duše, nejvnitřnější jádro člověka, které je mu dáno jako specificky lidská potence, kterou hindové nazývají átman. V této noetické dimenzi se uskutečňuje svobodná volba člověka a jen neurotik chápe mylně svoji existenci jako „muset být nyní to a nic jiného.“

⁷⁰ Psychoanalytickým pojetím se zabýval S. Freud, C.G. Jung, Alfred Adler, Erich Fromm, pojetím životní smysluplnosti se zabíral také I.D Yalom, z humanistického hlediska smysl života popisuje A.H. Maslow.

⁷¹ KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5. vydání. Praha : Portál, 2006. 384 s. ISBN 80-7367-122-0. s. 89 – 91.

⁷² Noogenní = týkající se mysli, duchovna, životního smyslu. Logos zde neznamená slovo, nýbrž smysl, duchovnost.

Z hlediska existenciální analýzy je tedy člověk bytost zaměřená na smysl, nikoliv bytost pudově determinována, neusiluje o slast, nýbrž také o duchovní hodnoty.⁷³

Frankl postavil vedle Freudovy touhy po slasti a Adlerovy touhy po moci třetí základní lidskou potřebu, kterou označil jako **touhu po smyslu**. Nenaplnění této touhy nazývá *existenciální vyznělost*, která vzniká tehdy, když člověk pochybuje o smyslu své existence. Může vést až k neuróze nebo depresi (noogenní depresi či existenciální neuróze.) Vyskytuje se zejména v rozvinuté společnosti, její zvláštní formou je tzv. víkendová deprese, která se objeví, jakmile člověku začnou do vědomí pronikat myšlenky o prázdnotě a nesmyslnosti jeho života.

Logoterapie nechce pacientovi vnutit nějaký životní smysl podle terapeuta, nýbrž mu chce pomoci najít jeho vlastní osobní životní smysl v souladu s jeho osobností. Člověk může dát svému životu smysl uskutečňováním hodnot. Proti zaměření na vlastní uspokojení a štěstí staví dosahování vyšších cílů a hodnot, přesahujících jedince. Zdůrazňuje, že štěstí se dostaví jako vedlejší účinek.⁷⁴

„Logos je nositelem objektivně existujícího smyslu, který člověk v životě buď najde, nebo se s ním mine, nebo jej ztratí, a pak hledá pseudosmysly. Skutečný smysl je transcendingující a tkví v hodnotě výkonu, zážitku nebo postoje. Ne jakéhokoliv výkonu, ale takového, který umožňuje konat skutky zlidšťující tento svět a zvyšující úroveň důstojnosti života co největšímu počtu lidí. Ne jakéhokoliv zážitku, ale zážitku lásky a prosociální orientace. Ne jakéhokoliv postoje, ale postoje trpělivé důstojnosti v podmínkách bolesti a utrpení. Pseudosmysl je orientace na úspěch, na štěstí požitku, na egocentrické sebeprosazování.“⁷⁵

Naplnění smyslu není stav, který lze poznat podle pozorovaného uspokojení. Je to něco jako kladně nabitý prostor, který obklopuje život člověka a proniká jím a podobně jako třeba „zdraví“ - je poznáme vlastně až tehdy, když schází. Ale i když naplnění smyslu schází, málokdo si uvědomuje, co mu vlastně chybí. Lidé si stěžují

⁷³ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 1. vydání, Praha : Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5. s. 570-571.

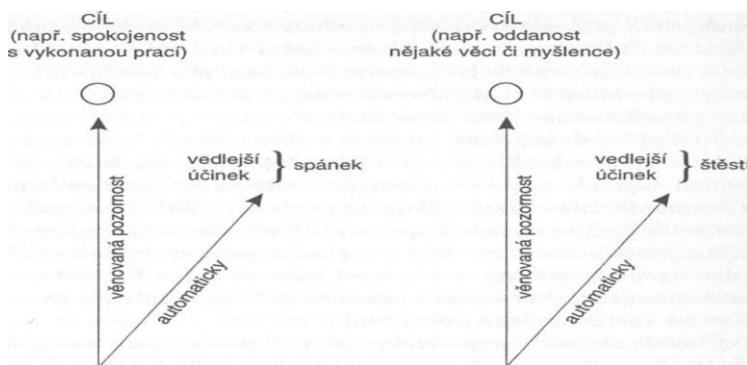
⁷⁴ KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5. vydání. Praha : Portál. 2006, 384 s. ISBN 80-7367-122-0. S. 89 – 91.

⁷⁵ FRANKL, V.E. *Člověk hledá smysl. Úvod do logoterapie*. 1. vydání. Praha : Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994. ISBN 80-901601-4-X. přeložil Z. Trtík. s.5.

spíš na zjevné následky tohoto nedostatku, což lze opět přirovnat ke zdraví, jehož nedostatek je vnímán méně než v jeho důsledku vznikající bolesti.⁷⁶

Čím méně práce v nejširším smyslu se od jednotlivce vyžaduje, čím méně starostí si dělá a čím pasivněji se utvářejí jeho zájmy ve volném čase, tím méně má zdrojů pro svou sebetranscendenci. V extrémním případě sedí s plným žaludkem a tučným bankovním účtem ve svém přepychovém bytě a neví, co by si ještě měl přát, neboť všechna jeho přání lze zaplatit penězi. Takový bezcílný konec se téměř rovná ztrátě lidství, neboť vlastní existence se zdá být naprosto nesmyslná. Nikdo nemůže existovat jen proto, aby si co nejpříjemněji zajišťoval svou existenci; to odporuje duchovní rovině člověka. **Děti a zejména mladí lidé potřebují při práci i při hře, v rodině i ve společnosti chápat smysluplné souvislosti. Protest dnešní mládeže, který námi tak často otrásá a dotýká se nás v nejohroženějších formách, může mít své kořeny v tomto problému.**⁷⁷

„Čím více někomu jde o slast, tím více mu uniká. O samotnou slast nelze usilovat, nelze ji vynucovat, není pro člověka přiměřeným předmětem snahy. Naplňování přání kvůli získání slasti nás ponechává „bezcílné a nešťastné“.“⁷⁸

V. E. Frankl hovoří v souvislosti, kdy chceme dojít ke štěstí a radosti přímou cestou, o tzv. hyperreflexi. Rozumí jí příliš intenzivní myšlení na to, čeho chceme dosáhnout. Zároveň hovoří o hyperintenci - o příliš intenzivní snaze. O obou těchto psychických procesech víme, že nepomáhají naší snaze, ale naopak ji brzdí. A tak se stává, že ten, kdo chce být „moc šťasten“, je nakonec nešťasten a ten, kdo chce prožít

⁷⁶ LUKASOVÁ, E. Přel. Karel Balcar. *Logoterapie ve výchově*. 1. vydání, Praha : Portál, 1997. 207 s. ISBN 80-7178-180-0. s. 16.

⁷⁷ LUKASOVÁ, E. Přel. Karel Balcar. *Logoterapie ve výchově*. s.26.

⁷⁸ LUKASOVÁ, E. Přel. Karel Balcar. *Logoterapie ve výchově*. s. 43.

velkou radost, je nakonec zklamán. Radost a štěstí nejsou ojedinělými zážitky tohoto druhu.⁷⁹

Slova radost a štěstí mají v češtině dva významy. První se týká situací, k nimž dochází bez naší zásluhy, například výhra v loterii. Druhý význam hovoří o radosti a štěstí, které se vážou k tomu, co děláme. Příkladem může být péče o vlastní dítě.⁸⁰

„Smysluplné je to, když se něco dělá pro hodnotu toho, oč jde, nebo pro člověka, pro něhož se to dělá. Není to smysluplné tam, kde se to dělá jen a jen pro vlastní úspěch. Když se tak moc nestaráme o to, zda to, co děláme, bude úspěšné, přináší to zdravou uvolněnost. Tou se dá rozpustit mnohý stres. To pak člověku dodá sílu, aby se mohl soustředit na cíl. Život se pak dá efektivněji budovat. Je plnější. Člověk se tím sice nevyhne práci, ale za to se vyhne nepotřebnému stresu.“⁸¹

Mezi základní cíle léčby v logoterapii patří **hodnotové ukotvení, sebeodstup a sebepřesah**. Frankl hovoří o hodnotách jako o tzv. smyslových univerzáliích, které existují nad smyslem. Rozlišuje **hodnoty tvůrčí, zážitkové a postojové**.

Tvůrčí hodnoty vycházejí z tvůrčí činnosti, k jejímu uskutečnění dochází pomocí práce. **Hodnoty zážitkové** uskutečňujeme v prožívání a přijímání světa. V případech, kdy se setkáváme s krásou, v přírodě či umění, kdy si vychutnáváme jedinečnost okamžiku. **Postojové hodnoty** souvisejí s vyrovnáváním se s osudem, který je nám dán. Lidská existence nemůže být nikdy nesmyslná, jelikož život má svůj smysl, až dokud člověk dýchá, do této chvíle nese odpovědnost vůči hodnotám, i když je jejich uskutečňování omezené.⁸²

Sebeodstup, nebo také sebepřijetí, je schopnost přistupovat k sobě samému, ke svým přáním a citům s odstupem, zatímco sebepřesah je schopnost překročit své hranice a vstoupit do citového vztahu k někomu či něčemu. **Odolnosti jako dispozičně kapacitní adaptační substruktura osobnosti** (klíčový komponent tzv. jádra osobnosti - umožňující zvládat nároky kladené na jedince v různých situacích, nepodléhat rušivým škodlivým či ohrožujícím vlivům. Zvyšující se odolnost představuje zvýšené potence k úspěšnému zvládnání nároků, rostoucí rozsah

⁷⁹ KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 1. vydání. Praha : Návrat domů, 1994. s. 11.

⁸⁰ KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. s. 9.

⁸¹ LÄNGLE, A. IN KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. s. 15.

⁸² FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Přel. Vladimír Jochmann. 1. vyd. Brno : Cesta, 2006. 237 s. ISBN 80-7295-085-1.

požadavků, s nimiž se člověk pravděpodobně vyrovná bez závažnější újmy (nenechá se vyvést z normálního stavu), a *snížení* rizika nezvládnutí určitých nároků za daných okolností.⁸³

Logoterapie a existenciální analýza

„Zatímco logoterapii chápeme jako „léčbu“, která směřuje k člověku od jeho objektivních hodnot duchovního světa svobody a zodpovědnosti, existenciální analýza je spíše směrem, který zkoumá a poznává jedince v jeho subjektivním zhodnocování svého života.“ V případě logoterapie se jedná o cestu pomoci a v případě existenciální analýzy spíše o cestu poznání. Tyto dvě cesty si však navzájem vycházejí vstříc. Základem celé existenciální analýzy je zejména výklad lidské existence, který stojí na 4 pilířích:

- Člověk neklade svému životu otázku po smyslu bytí, nýbrž život sám ji klade jemu.
- Člověk tuto otázku může zodpovídat pouze tak, že za svůj život přijímá zodpovědnost.
- Tuto zodpovědnost člověk uskutečňuje výhradně aktivním činěním ve světě, neboť jeho zodpovědnost platí vždy vůči právě přítomnému druhému jedinci či situaci.
- Z tohoto konkrétního přebírání a naplňování zodpovědnosti ve vlastním životě pramení smysl jeho existence a bytí ve světě.“⁸⁴

3.2 Prožívání smyslu života u dětí a mládeže

Děti jsou otázce po smyslu svého života od počátku svého osamostatňování vystaveny výjimečně. Žijí v tomto ohledu „na úvěr“ své hmotné, duševní i duchovní závislosti na rodičích, kteří jsou jim štítem proti existenciálním otázkám, k jejichž samostatnému chápání ještě nedospěly. V dětství se připravuje půda pro úspěšné nebo neúspěšné vyrovnání s potřebou životního smyslu v mládí a dospělosti. Rozhodující úlohu v připravenosti dětí má především **vzor** vnímaného hodnotového zakotvení a praktického naplňování hodnot v životě jim nejbližších dospělých, podle nichž se děti učí orientovat v životě. Děti se učí vnímat smysluplnost nebo

⁸³ PAULÍK, K. *Psychologie lidské odolnosti*. 1. vydání, Praha : Grada, 2010. 240 s. ISBN 974-80-247-2959-6. s. 101.

⁸⁴ BALCAR, Karel. Logoterapie a existenciální analýza Viktora E. Frankla. *SLEA: Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu* [online]. č. 2011 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://slea.cz/index.php?page=kb1>.

nesmyslnost událostí a činností. Tato zkušenost je pak pro ně určující při jejich vlastním rozhodování. Druhým hlavním pramenem zdrojů pro budoucí kladné zodpovídání otázky po smyslu vlastního snažení je **poskytování praktických příležitostí k uskutečňování takových cílů**, jejichž vlastní cenu dokáže i dítě napřed intuitivně a pak rozumově i citově vnímat. Kořenem masového postrádání smyslu života u dětí a mládeže, popřípadě v životě vůbec, jsou zásadní omyly zabudované v soudobé kultuře, které jsou předkládány k věření rodičům a vychovatelům. Patří sem například popření autority a zajišťování životní úrovně v podobě snadné potřeby hmotných i kulturních statků jako nutné podmínky ke štěstí. Ve skutečnosti toto usnadnění života přináší dětem deprivaci v oblasti důvěrných citových vztahů. Mládež však touto prázdnotou smyslu strádá, trpí a usiluje o její zaplnění či přehlušení. Neví, že život vyžaduje stále hledání, snažení a namáhavý zápas o uskutečnění cílů. Současná společenská nabídka přináší lákavé příležitosti k úniku od nároků života do iluze štěstí.⁸⁵

Nejčastějšími poruchami a problémy, pro které se děti dostávají do klinické péče psychologů jsou poruchy pozornosti, agresivita vůči druhým a poruchy motivace a sebehodnocení. Jistě zde nelze veškeré psychologické selhávání vysvětlit noogenní či existenciální frustrací, ani problémy z těchto tří skupin nemají vždy kořen v oblasti hodnot a smyslu. V současné době však vzrůstá množství takto zaměřených poruch. Nepomáhají psychodynamicky a behaviorálně zaměřené terapeutické zásahy vycházející z teorie pudových frustrací a chyb v dosavadním učení. Uplatňuje se často logoterapeutický přístup, kde subjektivně či objektivně patrné selhávání není podmíněno přetížením, nýbrž **nedostatkem zátěže**. Logoterapeutická zátěž v podobě provokace osobního zaujetí pro osobní cíl a vynakládání úsilí, snášení těžkostí a překonávání překážek má však zdravě mobilizující účinky. Zátěž v tomto ohledu neoslabuje, nýbrž zpevňuje životní zakotvení člověka smyslem – a to již u dítěte. Činnost, která pro dítě postrádá smysl, se stává zároveň činností zatěžující.

⁸⁵ ŘÍČAN, P.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 4. přeprac. a dopl. vydání. Praha : Grada, 2006. 604 s. ISBN 80-247-1049-8. s. 537 – 539.

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

V předchozích kapitolách jsme shrnuli základní poznatky vztahující se k problematice delikvence mládeže a prožívání smyslu života. Nyní se dostáváme k užší, konkrétní části, která pro nás představuje špičku ledovce této práce.

Obecné pojmy nám měly pomoci snazší orientaci a pochopení celé problematiky. Ve výzkumné části se budeme zabývat prožíváním smyslu života u mladistvých klientů PMS v Kroměříži. Snažíme se přinést nový a cenný materiál, který byl získán vlastním výzkumem, a jehož výsledky níže prezentujeme.

4.1 Cíl výzkumné části

Cílem našeho výzkumu je **zjištění míry prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů Probační a mediační služby ČR, středisko Kroměříž.**

Zajímá nás, zda se prožívání smysluplnosti života liší u mladistvých klientů v institucionální péči (jimž byla nařizena ústavní či uložena ochranná výchova) a u mladistvých klientů žijících v rodině.

V rámci těchto dvou skupin se dále zabýváme otázkou, zda se **naplnění smysluplnosti liší u prvopachatelů a recidivistů a klientů užívající nyní či v minulosti návykové látky** (omamné a psychotropní látky vyjma THC a alkoholu, podrobněji specifikováno v kapitole 4.2 Charakteristika a popis vzorku) **a klientů neužívajících návykové látky.**

Budeme se zde zabývat zkoumáním prožívání smysluplnosti života a existencionální frustrace pomocí Logo-testu a Existenciální škály (ESK). Za úkol si klademe **vystihnout životní spokojenost, osobnostní faktory a vnímání existence u našich respondentů.**

Stanovení problému:

Motivy protiprávního jednání mladistvých klientů PMS bývají různé. Domníváme se, že jedním ze zásadních motivů může být právě nenalezení a postrádání smyslu života, který představuje jakési směřování, cestu, kterou se člověk chce vydat.

Často se v rámci mého osobního kontaktu s klienty dozvídám, že jim samotným nejsou motivy jejich delikventního jednání úplně jasné. Na dotazy, čeho by v životě chtěli dosáhnout, čemu by se rádi věnovali, co jim dělá radost, nebývají schopni odpovědět, či jsou jejich přání krátkodobého charakteru, spojené s materiálem, okamžitým uspokojením. To je jistě způsobeno mimo jiné také obdobím života (adolescence, puberta), které se právě těmito postoji vyznačuje. V rámci celkového souboru se vnímání hodnot individuálně liší. Výrazný rozdíl obecně v komunikaci, postojích a hodnotách mohu však pozorovat u klientů, kteří se vyskytují doma, mají alespoň v rámci možností zachováno rodinné zázemí a u klientů, kteří jsou na základě nařízené ústavní či uložené ochranné výchovy umístěni v institucionální péči. Mladiství nacházející se doma mívají dle mého jasnější představu o svém dalším směřování, jsou často podporováni rodinou, kamarády, častěji dokončí školu a samotné vzdělání vnímají jako potřebné pro další osamostatnění se v životě. Klienti v institucionální péči často zaujímají rezignovaný postoj, nemají cíl, chuť cokoliv ovlivňovat, fixují se na to „vypadnout“ ze zařízení, nebývají schopni často hledat chybu u sebe samotných. Dopouštějí se zas a znova stejných chyb, nemají chuť a potřebu cokoliv měnit. Na tomto místě se nebudu zabývat příčinami a vlivy, které se na utváření jejich postojů podílejí, mohli bychom zde zahrnout deprivaci, nepodnětné prostředí, traumata, která si nesou z dětství, styl výchovy v rodině, závislosti na návykových látkách aj. Všechny tyto faktory dle mého vedou k tomu, že danému jedinci schází smysl života.

V návaznosti na výše popsané si klademe **výzkumné otázky:**

Liší se prožívání a naplnění smysluplnosti života u klientů žijících doma a umístěných v institucionální péči?

Ovlivňuje užívání návykových látek u mladistvých klientů prožívání smysluplnosti života?

Je naplnění smysluplnosti života u mladistvých klientů, kteří se protiprávního jednání dopouštějí opakovaně, horší než u mladistvých provopachatelů?

V souvislosti s cílem této práce jsme si stanovili následující **hypotézy**:

1. **H_A**: Existují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR v institucionální péči a žijících v rodině.

1. **H₀**: Neexistují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR v institucionální péči a žijících v rodině.

2. **H_A**: Existují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří užívají návykové látky a kteří návykové látky neužívají.

2. **H₀**: Neexistují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří užívají návykové látky a kteří návykové látky neužívají.

3. **H_A**: Existují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří se protiprávního jednání dopustili prvně (u prvopachatelů) a kteří se protiprávního jednání dopustili opakovaně (u recidivistů).

3. **H₀**: Neexistují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří se protiprávního jednání dopustili prvně (u prvopachatelů) a kteří se protiprávního jednání dopustili opakovaně (u recidivistů).

4.2 Charakteristika a popis vzorku

Bylo osloveno celkem **60 respondentů**. Respondenti byli tvořeni dvěma velkými skupinami: 30 klientů **žijících doma ve svém přirozeném prostředí** a 30 klientů, kteří jsou **na základě nařízené ústavní výchovy či uložené ochranné výchovy umístění ve školském zařízení zajišťující ústavní a ochrannou výchovu**.

Průměrný věk všech dotazovaných klientů činil **17 let**, pohyboval se od 13 do 21 let, tzn. že do skupiny respondentů byli zahrnuti jak děti mladší patnácti

let, tak klienti ve věku blízkém mladistvému, kteří se provinění dopustili jako mladiství a na PMS docházejí nadále i po dovršení 18 let v rámci jím uloženého opatření. Průměrný věk klientů žijících v rodině činil 17,9 let, v ústavním zařízení 16,27 let. Lze zde usuzovat, že klienti v ústavním zařízení se tedy v průměru dopouštějí trestné činnosti z hlediska věkového období dříve.

Pohlaví respondentů nebyla rovnoměrně zastoupena, a to ve prospěch mužů, kteří z celkového počtu 60 respondentů byli zastoupeni v počtu **48 chlapců**, oslovených **dívek bylo 12**. Nerovnoměrné zastoupení obou pohlaví bylo zapříčiněno jak charakterem celkové delikvence mladistvých, které se většinou dopouštějí chlapci, tak také typem ústavních zařízení v okrese Kroměříž, která jsou určena pouze pro chlapce.

Dále jsme v rámci celkového počtu respondentů rozlišovali, zda se jedná o:

Osoby užívající návykové látky či prvopachatelé, kteří se trestného činu dopustili podceněním situace, která k trestnému činu vedla.⁸⁶

Ve svém spádovém okrsku, kde středisko PMS Kroměříž působí, se vyskytují 3 školská zařízení po ústavní a ochrannou výhovu. Zde se vyskytují také někteří z mladistvých klientů střediska. Jedná se o:

- **Dětský domov se školou, základní školu a školní jídelnu, Bystřice pod Hostýnem**
- **Výchovný ústav, střední školu a školní jídelnu, Chvalčov**
- **Výchovný ústav, Středisko výchovné péče Help, základní školu a střední školu, Střílky**

⁸⁶ Za osobu užívající návykové látky jsme považovali pouze toho, kdo je či byl pravidelnými uživatelem tvrdších typů drog (matamfetamin – pervitin, heroin, kombinace těchto a jiných drog), pokud páchaná trestná činnost souvisela s jejich nedovoleným užíváním či obstaráváním si prostředků na drogy, podrobili se v minulosti léčbě a jejich problémy s užíváním drog přetrvávají. Je možné a pravděpodobné, že zkušenosti s experimentováním s těmito drogami má mnohem větší část dotazovaných mladistvých klientů, než jsme mohli posoudit, avšak vzhledem k nemožnosti toto jakkoliv ověřit jsme vycházeli zejména ze spisové dokumentace a rozhovorů s klienty.

Za osobu užívající návykové látky jsme nepovažovali osobu užívající alkohol a THC, jelikož převážná většina mladistvých, zejména v ústavním zařízení, k této skupině patří, a nebylo by možné z celkového vzorku dotazovaných cokoliv vyvodit.

Tabulka 1: Charakteristika celkového vzorku

Celkový soubor	60 respondentů
• Institucionální péče	30
• Rodina	30
○ Muži	48
○ Ženy	12
▪ Uživatelé drog	14
▪ Neuživatelé drog	46
✓ Prvopachatelé	24
✓ Recidivisté	36

4.3 Popis užitých metod

V rámci našeho výzkumu jsme se rozhodli přistoupit k diagnostickým metodám, které je možné využít k postihnutí míry existenciální frustrace a posouzení prožívání smysluplnosti života. Metodou pro získání potřebných dat se stalo **dotazníkové šetření**.

Dotazníkové šetření je způsob kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Je určen zejména pro hromadné získávání údajů.⁸⁷

Byly použity dva standardizované dotazníky, a to LOGO-Test E. Lukasové a ESK – Existenciální škála od Längleho a kol.⁸⁸

⁸⁷ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vydání. Brno : Paido, 2000. 207 s. 80-85931-76-6. s. 99.

⁸⁸ Logo-test E. Lukasové je publikován v: FRANKL, V.E. *Vůle ke smyslu*. 1. vydání. Brno : Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2.
Existenciální škála A. Längleho a kol. v: LÄNGLE, A., ORGLEROVÁ, C., & KUNDI, M. *ESK-Existenciální škála*. 1. vydání, Praha : Testcentrum, 2001.

4.3.1 LOGO Test E. Lukasové

Elisabeth Lukasová, žačka V.E. Frankla, vytvořila v rámci své disertační práce diagnostickou metodu, jejímž cílem je změřit **vůli ke smyslu**. Nazvala jej LOGO-test. V ČR přeložil LOGO-test do češtiny Karel Balcar a připravil příručku k jeho užití. Původní znění LOGO-testu má **tři části**:

V první části je uvedeno 9 kategorií smyslu života. Dotazovaný má označit stupeň intenzity prožívání dané kategorie smyslu života, která je zdrojem životně důležitých hodnot.

Druhá část obsahuje 7 položek týkajících se existence frustrace, neuspokojení touhy po smyslu života. Respondent má uvést, do jaké míry se tato existenciální frustrace vyskytuje v jeho životě.

Ve třetí části se seznamujeme se třemi příběhy, k nimž se máme vyjádřit. Výpověď hodnotíme z hlediska naplnění smyslu, postoje k utrpení a úspěchu. Důraz je kladen na vyčtení poukazů, které můžeme využít při hodnocení „naplnění prožívání smyslem“.

Celkový skóre testu vypočítáme tak, že sečteme hodnoty všech skóre v jednotlivých částech. Vypočtená hodnota nám tak ukáže pásmo, ve kterém se dotyčná zkoumaná osoba nachází (viz následující tabulka o vyhodnocení Logo-testu). Vysoký počet bodů ukazuje na ohrožení duševního zdraví.⁸⁹

Tabulka 2: Vyhodnocení Logo-testu⁹⁰

Věk		(16) - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 -
Q1		0 - 10	0 - 10	0 - 7	0 - 7	0 - 9
Průměr (= Q2 + Q3)		11 - 17	11 - 16	8 - 13	8 - 13	10 - 14
Q4	Q4 – (D9 + D10)	18	17	14	14	15
	D9	19 - 21	18 - 21	15 - 18	15 - 18	16 - 18
	D10	22 - 32	22 - 32	19 - 32	19 - 32	19 - 32

⁸⁹KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti života*. s. 73-74.

⁹⁰Tabulka součástí LOGO-testu v sekci hodnocení.

Vyhodnocovací pásma celkového skóru jsou:

- Q1 = velmi dobrá úroveň naplnění smyslu, stálost duševního zdraví.
- Q2+Q3 = střední úroveň naplnění smyslu, průměrná duševní stabilita bez přítomnosti ohrožení.
- Q4 = naplnění smyslu je zhoršené.
- D9 = naplnění smyslu je špatné a je přítomná existenciální frustrace, která může ohrozit zdraví.
- D10 = velmi špatné naplnění smyslu s pravděpodobným výskytem noogenní neurózy či deprese.

4.3.2 Existenciální škála – ESK

Dotazník **měří** kompetenci osoby zacházet se sebou a světem, což lze chápat jako „**kompetenci člověka k existenci.**“

Škála vychází ze 4 osobně-existenciálních faktorů a klade si za úkol postihnout, **jakou roli hrají tyto faktory v naplnění smyslu života, jaká je jeho kvalita, zaměřuje se také na zdraví, zvládání nemoci či utrpení i na pracovní výkonnost.**

Test nevypovídá přímo o výskytu duševního či tělesného onemocnění, ale pokud se výsledné skóre pohybuje v podprůměrných nebo nadprůměrných hodnotách, je pravděpodobnost těchto poruch větší.

ESK je metoda, pomocí níž lze získat povědomí o míře a kvalitě duševního zdraví a nemoci v kontextu naplnění smyslu a kvality života.

Dotazník se skládá ze čtyř dílčích stupnic, které dohromady obsahují 46 položek. Sloučením dvou a dvou stupnic potom vznikají další dva faktory vyšší úrovně.

SO - SEBEODSTUP, SEBEDISTANCE (8 položek)

Zahrnuje schopnost zaujmout odstup vůči sobě samému, odpoutat se od svých přání, záměrů a cílů, a vnímat svět nezaujatě. Měří, zda se člověk dokáže oprostit od svých vnitřních hledisek a hodnotit tak skutečnost bez zaujetí. Faktor „sebeodstupu“ je tvořen dvěma póly, které zahrnují jak „nedostatek vnitřního prostoru a zaměřenost na sebe“, tak „velký vnitřní prostor a odstup vůči své osobě.“

Pokud jedinec v SO dosáhne nízkého skóre (pod 26 bodů), vypovídá to o jeho nedostatečném odstupu vůči sobě. Příčin může být několik - nezralost, vnitřní konflikty a traumata až neuspokojené potřeby. U lidí trpících úzkostným onemocněním, se může jejich stav vlivem narušeného vnímání sebeodstupu zhoršovat. Velmi vysoký výsledek, nad 43 bodů, poukazuje na skutečnost, že jedinec dokáže dobře zaujmout odstup od sebe samého, ale naopak může přehlížet vlastní potřeby. Pokud je ze všech škál vysoké skóre pouze u hodnoty SO, pak lze uvažovat o určité kompenzaci chronické duševní poruchy.

SP - SEBEPŘESAHA, SEBETRASCENDENCE (14 položek)

Zjišťuje míru citové angažovanosti, tzn. zda je člověk schopen vnímat hodnoty a prožívat city. Škála měří i schopnost empatie, vnímání svých vnitřních pohnutek a zda má jedinec nějaké vztahy ke svému vnitřnímu prožívání. Jeden pól SP tvoří „citová nevázanost“ na druhém pólu pak najdeme „citovou angažovanost“. SP se vzájemně prolíná se škálou SO, jelikož schopnost „sebeodstupu“ je předpokladem ke zdárnému „sebepřesahu“.

Nízký výsledek (pod 58 bodů) ukazuje na emoční chladnost a vztahovou plochost. Takový člověk žije věčně, bez schopnosti zvnitřnit hodnoty. Hůře rozpozná, co je pro něho dobré a co ne. Má problémy s vnímáním pocitů i s jejich projevováním. Vysoký výsledek v SP (nad 81 bodů) může být pro jedince překážkou, neboť ho jeho citová angažovanost a ovlivnitelnost ovládá. Pokud má však zároveň vysokou hodnotu SO a dokáže si udržet patřičný odstup, nemusí to nastat.

SV - SVOBODA (11 položek)

SV obnáší schopnost člověka samostatně se rozhodovat, volit z možností, tvořit si názory a dokázat uspořádat si své hodnoty.

Na jedné straně stojí „neschopnost rozhodnout se“, na druhé pak „jistota v rozhodování“.

Pokud člověk skóruje pod 37 bodů, není ve svém rozhodování jistý. Příčiny tkví v osobnostních vlastnostech jako je například úzkostnost, kdy se člověk obává selhání, má nedostatek sebedůvěry k rozhodování; nebo za ním stojí nedostatek životního elánu; dále je to také stav, kdy si daný jedinec nedokáže zvolit z mnoha možností, cítí se vnitřně rozpolcený; příčina může být i v tom, že se je člověk

domnívá, že jeho rozhodnutí stejně nemají žádný smysl, pak vznikají různé druhy závislostí. Velmi vysoké skóre, nad 58 bodů, vystihuje člověka, jenž má sklony k panovačnosti a kritizování. To může mít původ ve strachu z omezování či vázanosti. Tito lidé se vyhýbají intimnějším vztahům a preferují samotu.

OD - ODPOVĚDNOST (13 položek)

Zjišťuje jedincovu ochotu a schopnost angažovat se pro osobní úkoly či hodnoty. Bývá většinou doprovázena pocitem povinnosti. Je důležitá pro vytvoření stabilního sebehodnocení. Na jednom pólu nalezneme „nezávaznost a lehkomyšlnost“, opačný pól obsahuje „osobní angažovanost či „vědomí povinnosti“.

Osoby dosahujících nízkých hodnot, pod 41 bodů, většinou cítí jen málo odpovědnosti za sebe. Příčiny tkví v různých osobnostních vlastnostech jedince (strach z nástrah života, potřeba jistoty, pocity viny. Velmi vysoké skóre, nad 70 bodů, se vyskytuje u lidí se silným vědomím odpovědnosti. Pokud je hodnota SV rovněž vysoká, pak je jednání autentické. Pokud je však hodnota OD vysoká a hodnota SV nízká, může se jednat o naučené vědomí povinnosti, které vzniká vlivem výchovy.

P – PERSONALITA, OSOBNÍ FAKTOR

Sloučením skóru SO a SP vzniká nadřazená dimenze - škála P, která se snaží postihnout rozvoj osobní stránky člověka, jež se projevuje především v otevřenosti vůči okolí a také emočním přijímáním sebe samého.

Na jedné straně stupnice P stojí „uzavřenost“, na druhé pak „otevřenost“. Nízký výsledek, pod 86 bodů, značí velkou uzavřenost dané osoby, což může být dáno nezralostí, ale i přehnaným zabýváním se sám sebou. Takoví jedinci též výrazněji reagují na různé negativní vlivy psychosomaticky. Naopak skóre nad 123 bodů se projevuje jako přecitlivělost a zranitelnost. Pokud jedinec dosáhne v rámci této škály současně vyšší výsledek SO než SP, pak to vypovídá o jeho odtazitosti vůči sobě samému a přehlížení vlastní emocionality. Pokud je hodnota SP vyšší než hodnota SO, převládá silné vnitřní prožívání, výrazná schopnost vcítění se a také problémy s utvořením si přiměřeného odstupu (převládá u jedinců se sklony k depresím).

E - EXISTENCIALITA či EXISTENCIÁLNÍ FAKTOR

Kombinací základních škál SV a OD vzniká druhá složená dimenze, která postihuje schopnost rozhodovat se, vyznat se ve světě a aktivně vstupovat do jeho dění. Poruchy spojené s touto oblastí jsou spíše neurotické povahy.

Jedním extrémem stupnice E je „nerozhodné vedení života“, druhým pak „odhodlané vstupování do dění“.

Výsledek pod 81 bodů svědčí o nerozhodném, pasivním způsobu života, protkaným nejistotou, kam člověk patří. Objevuje se často uzavřenost, odtážitost, ale i nevázanost, bez plánů v životě atd. Výsledek vyšší než ve škále OD poukazuje na jakousi snahu jedince vstupovat do dění světa, avšak spojenou s pocity nesvobody a svázaností. Tyto projevy pramení z depresivních stavů. Velmi vysoké skóre nad 127 bodů naznačuje, že daný jedinec je rozhodný a dobrovolně a aktivně se angažuje, přistupuje k vnějšímu světu. Člověk si za svými rozhodnutími stojí.

CS - CELKOVÝ SKÓR, PROŽÍVANÁ SMYSLUPLNOST

Popisuje schopnost jedince dobře vycházet jak se sebou, tak schopnost vypořádávat se s nároky vnějšího světa. Člověk realizuje hodnoty, které jsou pro něj podstatné a které mu život nabízí. Pokud jsou současně personalita i existencialista dobře rozvinuty, má jedinec velkou šanci na prožívání životní smysluplnosti.

Nízký výsledek pod 169 bodů vypovídá o nenaplněném smyslu života; o „**existenciální frustraci**“. To vychází zejména z jedincovy uzavřenosti, emoční plochosti apod. Může se u něj rozvinout duševní porucha snadněji než u lidí s vysokým skórem na této škále. Sníženým výsledkem na této škále se vyznačují těžší duševní poruchy. Nízký skór byl také potvrzen u silných závislostí.

Při kombinaci vyššího skóre u P a nižšího skóre u E naznačuje, že člověk většinou dokáže dostatečně prožívat svůj vnitřní citový život, avšak v jednání na venek působí pasivně. Tato kombinace vypovídá také o sklonech k depresivním poruchám.

Naopak, pokud je skóre ve škále P nižší než ve škále E, je jedinec schopný dobře jednat navenek, ale má problémy v zacházení se sebou samým a svým vnitřním prožíváním. Můžeme usuzovat na sklony k rozvoji některých poruch osobnosti.

Člověk dosahující velmi vysokého skóru v CS nad 249 bodů je na jednu stranu otevřený, ochotný, nemá problémy v rozhodování a je si vědom svých povinností. Na druhou stranu může vysoké skóre vypovídat o přísnosti a náročnosti životního stylu, který nemá díky vysokým nárokům na sebe tolik prostoru pro spontánní užívání si.

Kombinace u jednotlivých stupnic ESK

V případě ESK jednotlivé stupnice nelze považovat za nezávislé jednotky, neboť jsou vůči sobě ve vzájemném vztahu. Zde uvedeme některá specifika.

Sebeodstup (SO) a sebepřesah (SP)

Pokud člověk vůči své osobě nezaujímá dostatečný sebeodstup, nemůže u něj docházet ani k pravému sebepřesahu. Kombinace nízkého skóru v SO a vysokého skóru v SP nevede k naplnění, ale naopak končí vyčerpáním.

Svoboda (SV) a odpovědnost (OD)

Odpovědnost bez prožívané svobody nebude nikdy spontánní, ale spíše bude doprovázena svázaností. Člověk jedná pod nátlakem povinností, odsouvá své potřeby. Je přítomno silné vědomí povinnosti, které je však vyvoláno obavami o své zdraví a výčitkami z možného selhání.

Personalita (P) a existencialita (E)

Lidé trpící neurózami dosahují vyššího skóre ve škále P než ve škále E. Pokud je tomu naopak, lze usuzovat na poruchy osobnosti. Neurózy se tedy spíše projeví u stupnice E, zatímco poruchy osobnosti u stupnice P.⁹¹

⁹¹ LÄNGLE, A., ORGLEROVÁ, C., & KUNDI, M. *ESK-Existenciální škála*. 1. vydání, Praha : Testcentrum, 2001.

Tabulka 3: Stručný popis 4 základních stupnic, 2 faktorů vyššího řádu a celkového skóru⁹²

STUPNICE, FAKTOR	NÁZEV	ZJIŠŤOVÁNÍ	POPIS
SO	SEBEODSTUP	VNÍMÁNÍ OBJEKTIVNÍ SKUTEČNOSTI	SCHOPNOST POODSTOUPIT OD SEBE SAMA, OD SVÝCH CITŮ, PŘÁNÍ A PŘEDSTAV A OTEVŘÍT SE TAK NEZKRESLENÉMU VNÍMÁNÍ SITUACE
SP	SEBEPŘESAĤ	VCÍTĚNÍ, VNÍMÁNÍ HODNOTY	SCHOPNOST VYJÍT ZA HRANICE SEBE SAMA A VSTOUPIT DO CITOVÉHO VZTAHU K NĚKOMU ČI NĚČEMU JINÉMU
SV	SVOBODA	VOLBA Z MOŽNOSTÍ, ROZHODOVÁNÍ SE	SCHOPNOST ROZHODNOUT SE PRO MOŽNOSTI PODLE SUBJEKTIVNÍHO OCENĚNÍ
OD	ODPOVĚDNOST	VSTUP DO SITUACE ANGAŽOVANÝM ČINEM	SCHOPNOST AKTIVNĚ JEDNAT A NĚST ODPOVĚDNOST
P	PERSONALITA	SOUČET SO + SP	OTEVŘENOST VŮČI SOBĚ A HODNOTÁM
E	EXISTENCIALITA	SOUČET SV + OD	ROZHODNÁ ANGAŽOVANOST
CS	CELKOVÝ SKÓR	SOUČET P + E	OSOBNÍ SMYSLUPLNÁ EXISTENCE

⁹² LÄNGLE, A., ORGLEROVÁ, C., & KUNDI, M. *ESK-Existenciální škála*. 1. vydání, Praha : Testcentrum, 2001.

4.4 Popis vlastního výzkumu

Výběr respondentů byl náhodný, nebyla předem ustanovena kritéria, podle kterých bychom cíleně oslovovali vybrané respondenty. Určili jsme si minimální počet potřebných respondentů (30 rodina x 30 ústavní zařízení) a jakmile byl tento počet naplněn, byl výzkum ukončen, jelikož počet mladistvých klientů v jednom čase nebyl dostatečný. Dotazníky byly postupně shromažďovány, započeti sbírání údajů datujeme od 10/2012 do 3/2013, tedy **cca 6 měsíců**.

Návratnost dotazníků byla 100 %, jelikož z oslovených respondentů všichni dotazník v rámci osobní konzultace na středisku či v ústavním zařízení na místě vyplnili. Většinou respondenti vyplňovali dotazník samostatně za mé přítomnosti, mohli se tedy v případě nepochopení jakékoliv položce dotázat. V 10 případech byl dotazník vyplněn hromadně, a to v dětském domově, kdy byli klienti seznámeni do společenské místnosti, kde jim byl princip dotazníku a jeho účel vysvětlen.

Klienti byli seznámeni s tím, že dotazník je anonymní a jeho vyplnění je z jejich strany zcela dobrovolné. Několik respondentů (cca 5) dotazník odmítlo vyplnit, nebyl jim tedy ani předán.

Pro ověření získaných výsledků byla jako statistická metoda využit Studentův t- test pomocí něhož můžeme rozhodnout, zda dva soubory dat, získané na dvou sobě nezávislých objektech, mají stejný aritmetický průměr, tedy zda jejich rozdíl je statisticky významný či je zapříčiněn např. pouze náhodou.⁹³

Výzkumný soubor jsme si rozdělili do 3 skupin (1. klienti v institucionální péči X v domácím prostředí, 2. recidivisté X prvopachatelé a 3. uživatelé drog a klienti drogy neužívající). V rámci každé skupiny jsme získaná data navzájem porovnali, abychom zjistili, zda jsou mezi nimi rozdíly či ne. V případě, že **testové kritérium t** bylo nižší nebo rovno hodnotě 2,004 rozhodli jsme o přijetí H_0 – mezi skupinami nejsou statisticky významné rozdíly. V případě, že testové kritérium t bylo **vyšší než hodnota 2,004, přijali jsme alternativní hypotézu H_A , tedy že mezi**

⁹³ CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. 1. vydání, Olomouc : UPOL, Pedagogická fakulta. 2003. ISBN 80-244-0765-5.

srovnávanými skupinami jsou statisticky významné rozdíly. Takto zjištěné charakteristiky jsou v tabulce označeny tučně.⁹⁴

4.5 Vlastní výsledky a diskuse

Na tomto místě prezentujeme získané výsledky a rovnou připojujeme vlastní komentář, což napomůže orientaci v prezentovaných výsledcích.

Jak jsme již avizovali, zaměřujeme se na postihnutí rozdílu u 3 rozdílných skupin. Snažíme se zachytit významné rozdíly, které mají vypovídající hodnotu, drobnými odchylkami, přestože mohou také cokoliv naznačovat, se zde nebudeme výrazně zabývat.

4.5.1 Institucionální péče x Domácí prostředí⁹⁵

Na začátku jsme si v rámci této skupiny stanovili následující hypotézy, které níže na základě získaných výsledků hodnotíme:

H_A: Existují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR v institucionální péči a žijících v rodině.

H₀: Neexistují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR v institucionální péči a žijících v rodině.

Rozdíly v prožívání smyslu života u skupiny mladistvých klientů umístěných v institucionální péči a žijících v rodině **jsou statisticky významné u většiny porovnávaných kritérií.**

V obou testech, Logo-testu i v Existencionální škále, dosahovali klienti v institucionální péči horších výsledků než klienti žijících v rodině.

Porovnáme-li výsledky obou skupin s průměrem vzorku vysokoškolských studentů, zjistíme, že obě skupiny dosahovaly podprůměrných výsledků ve všech kritériích.

Výsledky **Logo-testu** a škály **Sebeodstupu** u ESK však nejsou statisticky významné, rozdíl tedy mohl být způsoben náhodnými vlivy, proto zde **přijímáme**

⁹⁴ Koeficient jsme získali z tabulky: Kritické hodnoty testového kritéria **t**. In CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*.s.197.

⁹⁵ Viz. Tabulka 4.

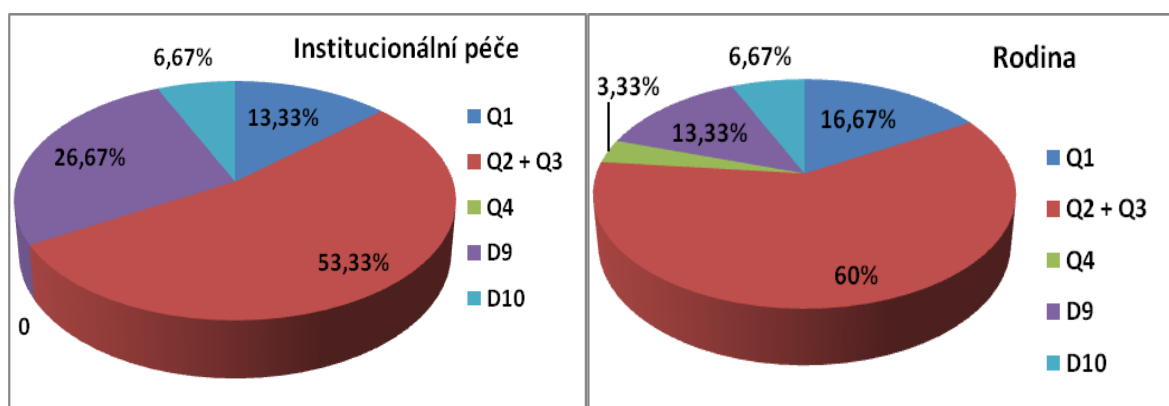
nulovou hypotézu. U ostatních kritérií (Sebepřesah, Svoboda, Odpovědnost, Personalita, Existencialita a Celkový skór) se alternativní hypotéza o statisticky významných rozdílech potvrdila.

LOGO-test

Skupina mladistvých v institucionální péči dosahovala průměru 15,6 a klienti žijící v rodině 14,27. **Obě naměřené hodnoty spadají do Průměru (= Q2 + Q3) =>** střední úroveň naplnění smyslu, průměrná duševní stabilita bez přítomnosti ohrožení.

Podrobné zastoupení klientů v institucionální péči a v rodině v jednotlivých pásmech ukazují následující grafy. Rozdíly v zastoupení v jednotlivých pásmech nejsou markantní, s výjimkou pásma D9, kde tedy převládali mladiství v institucionální péči, tzn., že častěji je jejich naplnění smyslu života na krizové úrovni, je přítomna tzv. existenciální frustrace, kdy jedinci vyžadují a byla by i vhodná odborná práce a terapie s nimi, zaměřená právě na prožívání smysluplnosti života.

Graf 1: Institucionální péče x Rodina

Existenciální škála

V rámci tohoto testu se zaměříme na jednotlivá kritéria, věnujeme pozornost zejména těm výsledkům, které v porovnání s normou vykazují odchylky.⁹⁶

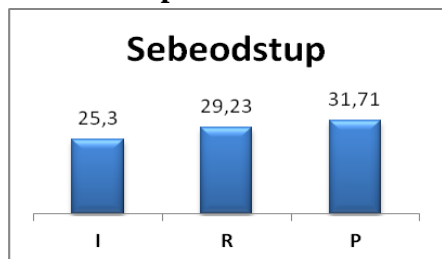
⁹⁶ Následující grafy ukazují rozložení skóre v jednotlivých oblastech, kde I = institucionální péče, R = rodina, P = průměr vzorku vysokoškolské populace.

Sebeodstup

Mladiství umístění v institucionální péči ve škále SO dosahují nízkého skóre (25,3). Vypovídá to o jejich nedostatečném odstupu vůči sobě. To značí jejich nezralost, vnitřní konflikty a traumata až po neuspokojené potřeby.

Klienti žijící v rodině se blíží průměru.

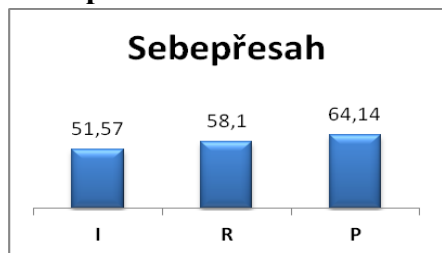
Graf 2: Sebeodstup

Sebepřesah

Mladiství v institucionální péči dosáhli rovněž nízkého výsledku i v této škále (pod 58 bodů = 51,57), lze zde uvažovat o jejich emoční chladnosti. Žijí účelově a věcně, mohou mít problém vycítit hodnoty, hůře rozpoznávají, co je pro ně dobré a co ne. Mívají problémy s vnímáním citů i s jejich projevováním navenek. Klienti v domácím prostředí dosahovali samotné hranice nízkého skóre.

Graf 3: Sebepřesah

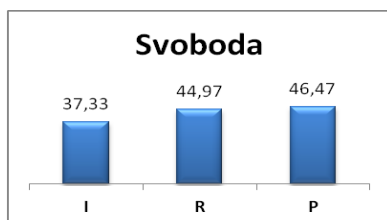

Svoboda

Opět klienti v institucionální péči skórovali nízko (37,33 bodů), to ukazuje na jejich nejistotu v rozhodování. Příčiny mohou spočívat v osobnostních vlastnostech, zejména v úzkostnosti, mohou se obávat selhání, trpí nedostatkem sebedůvěry; objevuje se nedostatek životního elánu; člověk je přesvědčen, že jeho rozhodnutí

stejně nemají žádný smysl a k ničemu by nevedla, mohou vznikat různé druhy závislostí.

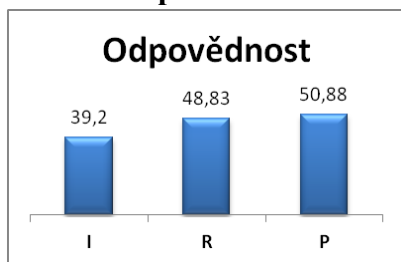
Graf 4: Svoboda

Odpovědnost

Mladiství v institucionální péči dosáhli skóre pod hranici 41 bodů, tedy 39,1 bodů, to zapříčiňuje stav, kdy většinou cítí jen malé množství odpovědnosti za sebe.

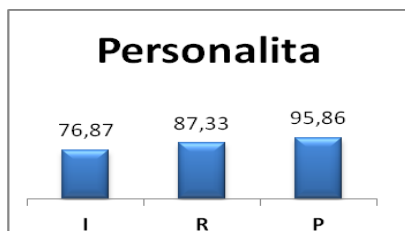
Graf 5: Odpovědnost

Personalita

Opět nízký výsledek (pod 86 bodů) – 76,9 u mladistvých v institucionální péči, což poukazuje na velkou uzavřenost jedince. To může být dáno nezralostí, ale i přehnaným zabýváním se sám sebou. Jsou patrné výraznější sklony reagovat na různé zátěže psychosomaticky.

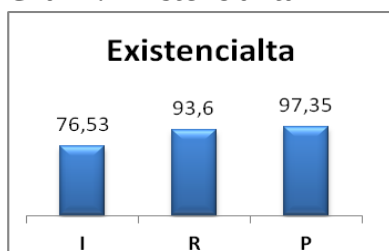
Graf 6: Personalita

Existencialita

Nízký výsledek (pod 81 bodů), tedy v případě mladistvých umístěných v ústavním zařízení, kteří dosáhli 76,53 bodů vypovídá o nerozhodném stylu života, protkaným nejistotou, kam vlastně člověk patří. Objevuje se často uzavřenost, odtažitost, ale také nevázanost, bez plánů v životě apod.

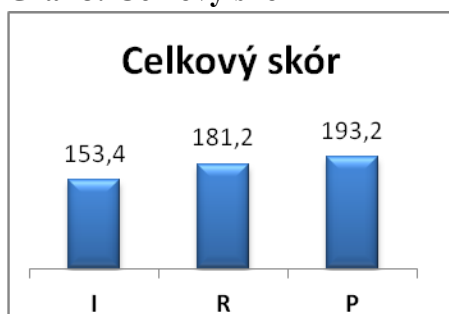
Graf 7: Existencialita

Celkový skór = existenciální naplnění

CS pod 169 bodů dosáhli znovu mladiství v institucionální péči, a to 153,4 bodů. Vypovídá to o nenaplněném smyslu života; o „**existenciální frustraci**.“ To pramení z neschopnosti se více angažovat, z uzavřenosti, emoční plochosti apod. Může se u nich rozvinout duševní porucha daleko snadněji než u lidí s vysokým výsledkem na této stupnici. Celkově nízký skór ve škále CS byl potvrzen například u silných závislostí.

Graf 8: Celkový skór

Vzhledem k tomu, že ve většině měřených kritérií se vyskytují statisticky významné rozdíly, je možné vyvodit, že institucionální péče působí negativně na prožívání a naplnění smyslu života u těchto jedinců.

Každá mince má však dvě strany. Lze uvažovat jak o přímém vlivu umístění v zařízení na vnímání smyslu nebo právě důsledkem všech faktorů, které vedly k umístění do ústavního zařízení, je naplnění smyslu života na horší úrovni. Institucionální péče by v tomto případě byla pouze doprovodný jev, který naznačuje závažnou osobní situaci u těchto jedinců, která mohla být již před jejich umístěním do zařízení kritická, a prožívání smyslu života se touto skutečností nezměnilo. Jak jsme však již o příčinách delikvence v teoretické části hovořili, nelze příčiny posuzovat odděleně, vždy se jedná o propletenou síť několika jevů a institucionální péče, jak náš výzkum ukázal, zde hraje beze sporu významnou roli a prožívání smyslu života u těchto jedinců je výrazně na horší úrovni.

4.5.2 Uživatelé drog – ano x ne⁹⁷

I na tomto místě se budeme věnovat zhodnocením hypotéz, jejichž znění je:

H_A: Existují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří užívají návykové látky a kteří návykové látky neužívají.

H₀: Neexistují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří užívají návykové látky a kteří návykové látky neužívají.

Rozdíly v prožívání smyslu života u skupiny mladistvých klientů užívajících návykové látky (drogy) a neužívajících drogy **nejsou statisticky významné u většiny porovnávaných kritérií. Přijímáme tedy nulovou hypotézu.**

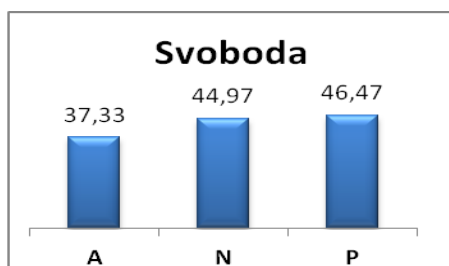
V LOGO-testu se však výsledky porovnávaných skupin významně odlišují, což nelze přikládat pouze náhodě, zde **se potvrdila hypotéza alternativní**. Horší skóre, kterého uživatelé drog dosáhli, může být tedy zapříčiněno také tím, že jedinci užívající OPL v nedostatečné míře prožívají smysl života, což může být na druhou stranu také jednou z příčin jejich náhradního uspokojování ve formě drogy. Ať už je droga příčinou či důsledkem nenaplnění smyslu života, je zde jistá spojitost, kterou nelze zcela přehlížet.⁹⁸

⁹⁷ Viz. Tabulka 5.

⁹⁸ OPL = omamné a psychotropní látky.

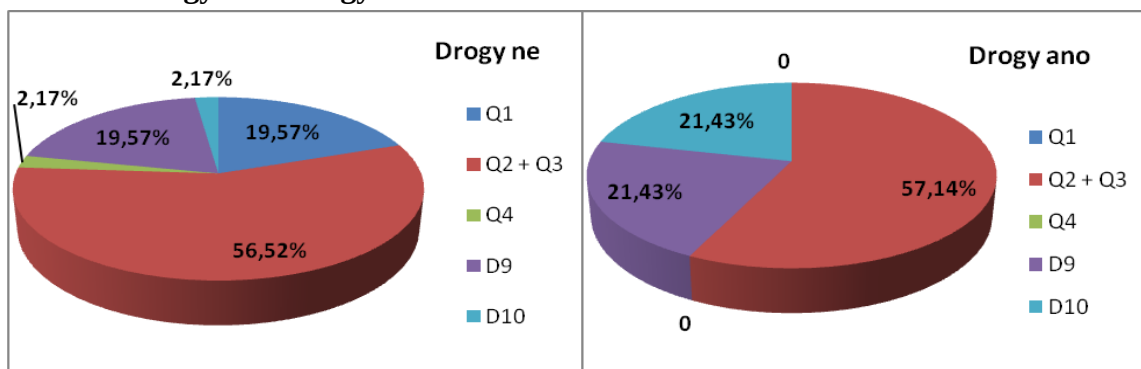
V Existencionální škále opět dosahovali klienti užívajících návykové látky (drogy) a neužívajících návykové látky horších výsledků, které však převážně nelze považovat za statisticky významné. **Výrazný rozdíl jsme zaznamenali v oblasti SVOBODY**, kde uživatelé OPL vykazovali výrazně horšího výsledku než neuživatelé OPL a také průměr VŠ studentů. Dle mého názoru je tento poznatek velmi zajímavým ukazatelem, jelikož právě uživatelé drog často jako jeden z důvodů jejich „závislosti“ poukazují na nalezení pocitu svobody a nespoutanosti prostřednictvím drogy. Výsledek našeho testu poukazuje spíše na fakt, že je droga může svazovat, omezovat a potlačovat jejich individuální potřeby a pocit svobody je pouze uměle vytvořen, ne však naplněn. Vzhledem k tomu, že u dalších oblastí dotazníku ESK nejsou rozdíly statisticky významné, grafické znázornění zde nepřipojujeme.⁹⁹

Graf 9: Svoboda

Následující grafy vyobrazují rozložení výsledků v LOGO-testu, kterých skupina uživatelů a neuživatelů OPL dosáhla.

Graf 10: Drogy ne x Drogy ano

⁹⁹ Vysvětlení ke grafu SVOBODA. A = uživatel drog ano, N = uživatel drog ne, P = průměr vysokoškolské populace.

4.5.3 Recidivisté x Prvopachatelé¹⁰⁰

Poslední skupinu, kterou jsme podrobili našemu výzkumu, tvoří recidivisté a prvopachatelé. Opět jsme si stanovili hypotézy, které níže hodnotíme:

H_A: Existují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří se protiprávního jednání dopustili prvně (u prvopachatelů) a kteří se protiprávního jednání dopustili opakovaně (u recidivistů).

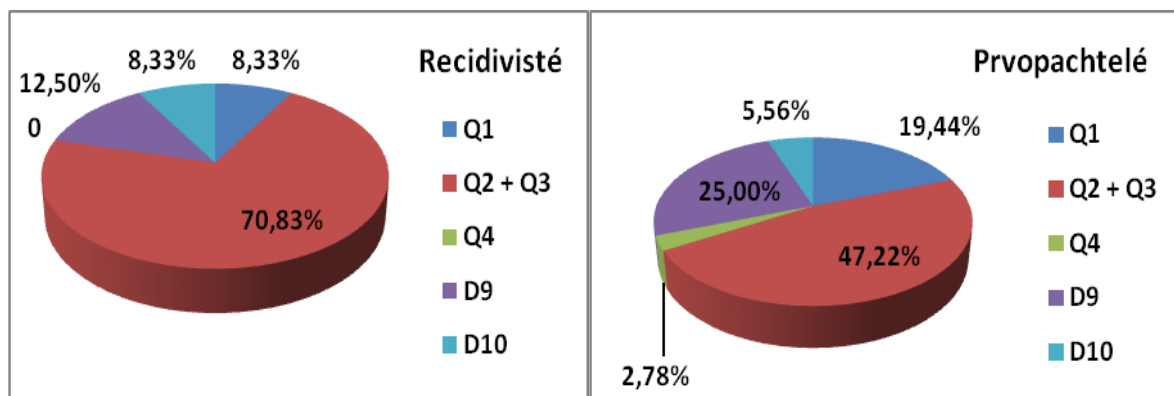
H₀: Neexistují statisticky významné rozdíly v prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů PMS ČR, kteří se protiprávního jednání dopustili prvně (u prvopachatelů) a kteří se protiprávního jednání dopustili opakovaně (u recidivistů).

Jak je již dle výsledků, které v Tabulce 6 prezentujeme, patrné, **přijímáme na tomto místě zcela bez výhrad nulovou hypotézu**, tedy že mezi oběma skupinami nejsou rozdíly ve výsledcích statisticky významné. Vzhledem k tomu, že dosažené body v jednotlivých oblastech byly v průměru téměř totožné, můžeme učinit závěr, že skutečnost, zda mladiství pachatelé se dopouštějí protiprávního jednání prvně či opakovaně, nemá na jejich prožívání smysluplnosti života žádný vliv. Mírné odlišnosti lze však spatřovat v jednotlivých kvartálech, kdy sice průměr se tolik neliší, avšak lze říci, že u prvopachatelů se nachází podstatně více jedinců, kteří mají naplnění smysluplnosti života výborné (Q1), ale naopak taky podstatně více jedinců, kteří vykazují prožívaná smyslu života na úrovni, která si již vyžaduje terapeutický zásah a psychologickou pomoc. Dá se tedy říct, že jsou zde mnohem větší extrémy a výkyvy, zatímco recidivisté byli ve výsledcích srovnatelnější a drželi se spíš průměrných hodnot.

Zde opět pro představu připojujeme grafické znázornění dosažených bodů v jednotlivých oblastech LOGO-testu:

¹⁰⁰ Viz. Tabulka 6.

Graf 11: Recidivisté x Prvopachatelé

Tabulka 4: Institucionální péče x Domácí prostředí ¹⁰¹

Institucionální péče – (I) Domácí prostředí – (D)	Průměr (I)	Průměr (D)	Průměr VŠ studentů – ESK ¹⁰²	Testové kritérium t	Stupeň volnosti	Kritická hodnota testového kritéria t pro hladinu významnosti 0,05	Počet respondentů (I)	Počet respondentů (D)	Stanovisko
Sebeodstup	25,3	29,23	31,71	1,883	58	2,004	30	30	Přijímáme nulovou hypotézu
Sebepřesah	51,57	58,1	64,14	2,166	58	2,004	30	30	Přijímáme alternativní hypotézu
Svoboda	37,33	44,97	46,47	3,222	58	2,004	30	30	Přijímáme alternativní hypotézu
Odpovědnost	39,2	48,83	50,88	2,976	58	2,004	30	30	Přijímáme alternativní hypotézu
Personalita	76,867	87,333	95,86	2,349	58	2,004	30	30	Přijímáme alternativní hypotézu
Existencialita	76,533	93,6	97,35	3,354	58	2,004	30	30	Přijímáme alternativní hypotézu
Existenciální naplnění - CS	153,4	181,2	193,2	3,135	58	2,004	30	30	Přijímáme alternativní hypotézu
Logotest	15,6	14,27	X	0,972	58	2,004	30	30	Přijímáme nulovou hypotézu

¹⁰¹ Zkratky I = klienti v institucionální péči, D = klienti žijící doma.

¹⁰² Údaje byly sebrány v rámci hromadných šetření pomocí dotazníku ESK na vzorku 182 univerzitních studentů ve společenských vědách a lékařských oborech ve věku 20 – 24 let v říjnu 1994. Přeložil a standardizoval Karel Balcar: Karlova Univerzita v Praze.

Tento údaj zde připojujeme pro porovnání a ucelenou představu, nebyly zjišťovány a porovnávány údaje s průměrem studentů (pomocí statistických metod měření), jelikož to není cílem výzkumné části této práce. Lze ale dle výsledků usuzovat, že smysl života mladistvých klientů PMS jsou pod průměrem této skupiny.

Tabulka 5: Uživatelé drog - ano x ne¹⁰³

Uživatelé drog Ano (A) Ne (N)	Průměr (A)	Průměr (N)	Průměr VŠ studentů - ESK	Testové kritérium t	Stupeň volnosti	Kritická hodnota testového kritéria t pro hladinu významno sti 0,05	Počet respondentů (A)	Počet respondentů (N)	Stanovisko
Sebeodstup	26,643	28,065	31,71	0,567	58	2,004	14	46	Přijímáme nulovou hypotézu
Sebepřesah	54,714	54,871	64,14	0,038	58	2,004	14	46	Přijímáme nulovou hypotézu
Svoboda	34,714	42,543	46,47	2,578	58	2,004	14	46	Přijímáme alternativní hypotézu
Odpovědnost	38	45,239	50,88	1,783	58	2,004	14	46	Přijímáme nulovou hypotézu
Personalita	79,357	82,935	95,86	0,64	58	2,004	14	46	Přijímáme nulovou hypotézu
Existencialita	78,21	87,652	97,35	1,526	58	2,004	14	46	Přijímáme nulovou hypotézu
Existenciální naplnění - CS	155,93	170,76	193,2	1,328	58	2,004	14	46	Přijímáme nulovou hypotézu
Logotest	17,571	14,130	X	2,5	58	2,004	14	46	Přijímáme alternativní hypotézu

¹⁰³ Vysvětlení zkratk v tabulce: Uživatelé drog ano = A, neuživatelé drog = N.

Tabulka 6: Recidivisté x Prvopachatelé ¹⁰⁴

Recidivisté (R) Prvopachatelé (P)	Průměr (R)	Průměr (P)	Průměr VŠ studentů - ESK	t	Stupeň volnosti	Kritická hodnota testového kritéria t pro hladinu významnosti 0,05	Počet respondentů (R)	Počet respondentů (P)	Stanovisko
Sebeodstup	26,833	27,555	31,71	0,336	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu
Sebepřesah	57,208	53,25	64,14	1,278	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu
Svoboda	40	41,917	46,47	0,746	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu
Odpovědnost	42,125	45,333	50,88	0,929	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu
Personalita	84,458	80,806	95,86	0,789	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu
Existencialita	82,208	87,0278	97,35	0,871	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu
Existenciální naplnění - CS	166,167	167,306	193,2	0,118	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu
Logotest	14,625	15,139	X	0,431	58	2,004	24	36	Přijímáme nulovou hypotézu

¹⁰⁴ Vysvětlení zkratk v tabulce: R = klienti recidivisté, P = klienti prvopachatelé.

ZÁVĚR

Cílem této práce byl ucelený popis problematiky hledání smyslu života u mladistvých klientů Probační a mediační služby ČR. V teoretické části jsme chtěli čtenáři přiblížit problematiku delikvence mládeže ve vztahu k činnosti Probační a mediační služby ČR, která s touto cílovou skupinou pracuje. Ve výzkumné části jsme se snažili zjistit míru prožívání smysluplnosti života u mladistvých klientů Probační a mediační služby v Kroměříži. Pozornost jsme věnovali vlivu umístění klientů v institucionální péči na prožívání smysluplnosti života. Dalšími možnými faktory ovlivňující naplnění smyslu života, které jsme zkoumali, byla skutečnost, zda klienti užívají návykové látky a charakter trestné činnosti, tedy zda byla páchána prvně nebo opakovaně. Při ověřování jednotlivých cílů a hypotéz jsme vycházeli z teoretické části práce, která byla nejprve věnována tématu činnosti Probační a mediační služby, dále osobě mladistvého pachatele a konečně smyslu života.

Výzkumný soubor byl složen ze 60 respondentů (30 v institucionální péči x 30 v rodině; 14 uživatelů OPL x 46 neuživatelů OPL; 24 recidivistů a 36 prvopachatelů).

Použitým metodologickým nástrojem pro zjištění prožívání smysluplnosti života byl standardizovaný LOGO-test E. Lukasové a Existenciální škála, jejíž autory jsou Längle, Orglerová a Kundi. Výsledky našeho zkoumání jsme prezentovali výše a na tomto místě shrneme nejdůležitější poznatky.

Ze získaných dat je patrné, že výsledky se v jednotlivých parametrech odlišují. Někde jsou rozdíly natolik zřejmé, že lze hovořit o statisticky významných odchylkách, které mají vypovídající hodnotu a nelze je tedy přisuzovat náhodě.

Co se tedy stanovených hypotéz týče, u klientů v institucionální péči a žijících v rodině **jsme přijali alternativní hypotézu, tedy že výsledky jsou u obou skupin respondentů statisticky odlišné. Klienti se odlišovali téměř ve všech zkoumaných kritériích.**

U dalších zkoumaných skupin, **uživatelů a neuživatelů návykových látek a recidivistů a prvopachatelů** ve většině zkoumaných kritérií nebyly rozdíly ve výsledcích statisticky významné, **zde jsme tedy přijali nulovou hypotézu.**

Tabulka 7: Celkové výsledky všech skupin v testech ¹⁰⁵

Institucionální péče – (I) Domácí prostředí – (D)	Průměr (I)	Průměr (D)
Sebeodstup	25,3	29,23
Sebepřesah	51,57	58,1
Svoboda	37,33	44,97
Odpovědnost	39,2	48,83
Personalita	76,867	87,333
Existencialita	76,533	93,6
Existenciální naplnění - CS	153,4	181,2
Logotest	15,6	14,27
Uživatelé drog Ano (A) Ne (N)	Průměr (A)	Průměr (N)
Sebeodstup	26,643	28,065
Sebepřesah	54,714	54,871
Svoboda	34,714	42,543
Odpovědnost	38	45,239
Personalita	79,357	82,935
Existencialita	78,21	87,652
Existenciální naplnění - CS	155,93	170,76
Logotest	17,571	14,130
Recidivisté (R) Prvopachatelé (P)	Průměr (R)	Průměr (P)
Sebeodstup	26,833	27,555
Sebepřesah	57,208	53,25
Svoboda	40	41,917
Odpovědnost	42,125	45,333
Personalita	84,458	80,806
Existencialita	82,208	87,0278
Existenciální naplnění - CS	166,167	167,306
Logotest	14,625	15,139

¹⁰⁵ Tabulky 7,8,9 jsou výňatkem z Tabulek 4, 5, 6, kde jsou veškeré, úplné výsledky. Připojujeme je zejména pro přehlednost a ilustraci k závěrečnému komentáři, přestože se data v ní opakují a bylo by možné odkazovat se v textu na výchozí tabulky. Chceme se však vyhnout nepřehlednosti práce a nutnosti neustálého listování.

Červeně označené výsledky jsou ty, které dosahují podprůměrných, hraničních hodnot.

Na tomto místě si zhodnotíme jednotlivé výsledky všech porovnávaných skupin, nebude nás primárně zajímat, zda jsou mezi skupinami statisticky významné rozdíly, ale jednotlivé výsledky posoudíme z hlediska normy. Výše výsledky názorně ukazuje Tabulka 7.¹⁰⁶

Výsledek v oblasti **sebeodstupu** je pod přijatelnou normou u klientů v institucionální péči, recidivistů i uživatelů drog. Klienti v institucionální péči (**I**) dosáhli v průměru pouze 25,3 bodů, uživatelé OPL (**A**) = 26,64 a recidivisté (**R**) = 26,83. Jedinec v SO dosahující nízkého skóre **26 bodů** zaujímá nedostatečný odstup vůči sobě. Příčin může být několik - nezralost, vnitřní konflikty a traumata až neuspokojené potřeby. U lidí trpících úzkostným onemocněním, se může jejich stav vlivem narušeného vnímání sebeodstupu zhoršovat.

V oblasti sebepřesahu klienti **I** dosáhli 51,57 bodů, **D** = 58,1 bodů, **A** = 54,714, **R** = 57,208. Nízký výsledek **pod 58 bodů** ukazuje na emoční chladnost a vztahovou plochost. Takový člověk žije věčně, bez schopnosti zvnitřnit hodnoty. Hůře rozpozná, co je pro něho dobré a co ne. Má problémy s vnímáním pocitů i s jejich projevováním. Klienti žijící v rodině dosahovali samotné hranice nízkého výsledku, uživatelé drog a recidivisté dosahovali rovněž velmi nízkého výsledku, klienti v ústavní péči byli hluboko pod průměrem. Usuzujeme tedy, že všechny jmenované skupiny mohou mít v této oblasti určité rezervy, které mohou zapříčinit problémy v jejich běžném fungování. Sebeopřesah poukazuje na míru citové angažovanosti, tzn. zda je člověk schopen vnímat hodnoty a prožívat city. Škála měří i schopnost empatie, vnímání svých vnitřních pohnutek, zda má jedinec nějaké vztahy ke svému vnitřnímu prožívání.

Klienti v institucionální péči dosáhli v oblasti **svobody** samotné hranice nízkého výsledku **37 bodů**. Zdaleka nejnižší skóre však vykazovali drogově závislí. Svoboda obnáší schopnost člověka samostatně se rozhodovat, volit z možností, tvořit si názory a dokázat uspořádat si své hodnoty. To poukazuje na fakt, že tito klienti si nejsou ve svém rozhodování jistí. Potřebnou jistotu, sebevědomí, volnost tak mohou hledat mladiství také prostřednictvím drogy.

¹⁰⁶ Normou, se kterou jednotlivá data srovnáváme, je pro nás údaj nízkého skóre, který uvádí: LÄNGLE, A., ORGLEROVÁ, C., & KUNDI, M. *ESK-Existenciální škála*. 1. vydání, Praha : Testcentrum, 2001.

Jelikož zde budeme často opakovat pojmenování jednotlivých skupin, uvádíme občas v textu pro zjednodušení následující zkratky. Klienti v institucionální péči = I, žijící doma = D, recidivisté = R, prvopachatelé = P, uživatelé drog = A, neuživatelé drog = N.

Co se **odpovědnosti** týče, mladiství klienti v institucionální péči dosáhli výsledku pouze 39,2 bodů. Drogově závislí opět v průměrném výsledku měli nejnižší skóre, a to pouze 38 bodů. Osoby dosahující skóre **pod 41 bodů** většinou cítí jen málo odpovědnosti za sebe. Odpovědnost je důležitá zejména pro vytvoření stabilního sebehodnocení.

V dimenzi **personality** dosáhli klienti **P, R, A, N, I** velmi nízkého výsledku, tedy téměř všichni mladiství klienti. V institucionální péči dosáhli klienti nejnižšího skóre, hodnoty 76,533 bodů, přitom výsledek již **pod 86 bodů** značí velkou uzavřenost dané osoby, což může být dáno nezralostí, ale i přehnaným zabýváním se sám sebou. Takoví jedinci výrazněji reagují na různé negativní vlivy psychosomaticky. Škála personality se snaží postihnout rozvoj osobní stránky člověka, jež se projevuje především v otevřenosti vůči okolí a také emočním přijímáním sebe samého.

U **existencialisty** lze opět výsledek 76,533 bodů u mladistvých klientů v institucionální péči a u uživatelů drog výsledek 78,21, který je **pod 81 bodů**, označit za nízký. Svědčí to o nerozhodném, pasivním způsobu života, protkaným nejistotou, kam člověk patří. Objevuje se často uzavřenost, otažitost, ale i nevázanost, bez plánů v životě atd.

Rádi bychom upozornili zejména na **výsledek celkového skóre** u klientů v institucionální péči, který dosahoval v průměru 153,2 bodů, u uživatelů drog 155,93, recidivistů 166,167 a prvopachatelů 167,30 bodů, což je výrazně pod průměrem. Nízký výsledek **pod 169 bodů** vypovídá o nenaplněném smyslu života; o „**existenciální frustraci**“, což je stav *duchovní nouze*, který se projevuje trýznivými pocity nudy, nesmyslností, prázdnotou, bezcílností, rezignovanými postoji, nespokojeností a rozmrzelostí. Častou odezvou bývá honba za něčím, co ji zdánlivě naplní – slast, majetek, moc, společenské uznání. Zejména u mládeže se pak objevují tzv. náhražky smyslu, jako je agresivita, krutost, destruktivita, **trestná činnost**, sexuální promiskuita, zneužívání návykových látek, deprese, sebepoškozování až sebevražedné počínání.¹⁰⁷

Výsledek celkového skóre, který na existenciální frustraci poukazuje, je dle mého alarmující a nelze ho považovat za náhodný stav a byla by zde bezesporu vhodná cílená logoterapeutická intervence spočívající v systematické, odborné, psychologické pomoci věnující se nalézání smyslu života těchto klientů. Výsledek našeho výzkumu

¹⁰⁷ ŘÍČAN, P.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. s. 537.

potvrzuje, že právě nenalezení smyslu života, by se tak mohlo stát jednou z příčin delikventního chování mládeže.

Výsledky **Logotestu** jsou v pásmu průměru u všech skupin vyjma skupiny uživatelů drog, kde hranice 17 bodů byla mírně překročena. Situace zatím není kritická, ale naplnění smyslu je zhoršené.

Výzkum by bylo vhodné doplnit a rozšířit i o srovnání s běžnou populací. Pro zajímavost jsem do Tabulek 4 – 6 připojila výsledky skupiny studentů VŠ. Cílem této práce nebylo prvotně srovnat respondenty s běžnou populací, avšak bylo by to dle mého z hlediska objektivity a úplnosti výzkumu zajímavé.

Obecně nejhorších výsledků dosahovali právě klienti v institucionální péči a uživatelé drog, což lze přisuzovat také neuspokojení základních životních potřeb, deprivaci, hledání sama sebe, potřebě okamžité úlevy, náhradního uspokojení, požitku v neúnosné situaci.

Primárně jsme se v našem výzkumu, jak i znění hypotéz zní, zabývali faktem, zda mezi vytýčenými skupinami respondentů existují statisticky významné rozdíly. To se ve většině zkoumaných kritérií potvrdilo pouze u mladistvých klientů v institucionální péči a v rodině. Přesto se domníváme, že výsledky v jednotlivých oblastech u každé ze skupin, přestože nemusí být statisticky významné, přinášejí cenný materiál, který je nejen zajímavým srovnáním, ale také využitelný v praxi. Vždy je však třeba každého jednotlivce posuzovat jako individuální bytost a ne v rámci průměru jakéhokoliv vzorku.

Největším přínosem pro mě osobně byly získané výsledky od konkrétních osob, se kterými mohu dále v rámci osobních konzultací pracovat, hovořit s nimi, zaměřit se na problematické oblasti, motivovat je ke změně.

Domnívám se však, že nalezení smyslu života nemůžeme vnímat jak cíl, ale především jako cestu, na které se člověk potýká s neustálým bojem se sebou samým, okolím, světem. Smysl života je nutným hnacím motorem, který nás dělá šťastnými a jeho hledání a objevování nás naplňuje. Často se setkávám s tvrzením, že za negativními jevy ve společnosti může úpadek hodnot, já sama příčinu spatřuji ve ztrátě a nenalezení smyslu života.

Seznam použitých zdrojů a literatury

3. DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., STERN, P., URBAN, M. *Průručka pro probaci a mediaci*. 1.vyd. Praha : SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001.180 s. ISBN 8090299806.
4. FRANKL, V.E. *Člověk hledá smysl. Úvod do logoterapie*. 1. vydání. Praha : Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994. ISBN 80-901601-4-X.
5. FRANKL, V.E. *Vůle ke smyslu*. 1. vydání. Brno : Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2.
2. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Přel.Vladimír Jochmann. 1. vyd. Brno : Cesta, 2006. 237 s. ISBN 80-7295-085-1.
4. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vydání. Brno : Paido, 2000. 207 s. 80-85931-76-6.
5. CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. 1. vydání, Olomouc : UPOL, Pedagogická fakulta. 2003. ISBN 80-244-0765-5.
6. INCIARDI, J.A. *Trestní spravedlnost*. 1. vydání. Praha : Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9.
7. KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 5. vydání. Praha : Portál, 2006. 384 s. ISBN 80-7367-122-0.
8. KRATOCHVÍL, V. a kol. 1. *Trestní právo hmotné*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita. 1996. ISBN 80-210-1301-X.
9. KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. 2. přeprac. vyd., Karmelitánské nakladatelství, 2010. 978-80-7195-404-0.
10. LÄNGLE, A., ORGLEROVÁ, C., & KUNDI, M. *ESK-Existenciální škála*. 1. vydání, Praha : Testcentrum, 2001.
11. LUKASOVÁ, E. Přel. Karel Balcar. *Logoterapie ve výchově*. 1. vydání, Praha : Portál, 1997. 207 s. ISBN 80-7178-180-0.
12. MACEK,P. *Adolescence*. 2.upr.vyd. Praha : Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7
13. MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. 1. vydání. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

14. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2.vyd., Praha : Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
15. MATOUŠEK, O.; MATULOVÁ, A; KOPOLDOVÁ, B.; CHALUPOVÁ, J.; HALIK, T. *Práce s rizikovou mládeží. Projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. 1.vyd. Praha : Portál, 2006. 88 s. ISBN 80-7178-089-8.
16. MUŽÍKOVÁ, A. K odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. In.: *Problémy trestního postihu mladistvých*. 1.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2003.
17. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 1. vydání, Praha : Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5.
18. OUŘEDNÍČKOVÁ, L., PILNÝ, O., RABINÁKOVÁ, D., ŠTERN, P. Předmluva k českému vydání publikace RISKIN, L. L., ARNOLD, T., KEATING, J. M. *Mediace aneb jak řešit konflikty*. 1. vyd. Praha: Facia. 1996. 126 s. ISBN 8090171060.
19. PAULÍK, K. *Psychologie lidské odolnosti*. 1. vydání, Praha : Grada, 2010. 240 s. ISBN 974-80-247-2959-6.
20. ROZUM, J., KOTULAN, P., VŮJTĚCH, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1. vydání. Praha : IKSP, 2000. ISBN 80-86008-77-0.
21. ŘÍČAN, P.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 4. přeprac. a dopl. vydání. Praha : Grada, 2006. 604 s. ISBN 80-247-1049-8.
22. SOTOLÁŘ, A. (a kol.) *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. 1.díl. Praha : Institut vzdělávání ministerstva spravedlnosti ČR. 2001.
23. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P., *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha : C. H. Beck, 2000, 468 s. ISBN 80-7179-350-7. s. 3.
24. ŠČERBA, F. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*. 2005, č. 2
25. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
26. VĚTROVEC, V. *Rizika probačního pracovníka při práci s mladistvými pachateli*. Právo a rodina, 2003, č. 3

27. VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-32-7.
28. YALOM, D.I. *Existenciální psychoterapie*. 1. vydání, Praha : Portál, 2006. 520 s. ISBN 80-7367-147-6.
29. ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

Legislativa

30. Zákon č.257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.
31. Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.
32. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, v znění pozdějších předpisů.
33. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Elektronické zdroje

34. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence: Otázky na vrcholu života*. 1. vydání, Praha : Grada, 2006. ISBN 80-247-1370-5.
35. PAŽOUTOVÁ-RŮŽIČKOVÁ, J. Postavení mládeže v trestní justici. *Sociální práce: Časopis po teorii, praxi vzdělávání v sociální práci* [online]. roč. 2005, č. 4 [cit. 2013-02-13]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2005-4-090221133531.pdf>
36. Mediace mezi obětí a pachatelem.: Informační leták. In: *Probační a mediační služba* [online]. 2012 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_ng_MEDIACE_cz.pdf

37. VĚTROVEC, V.; NEODROST, L.; SOVÁK, Z. Probační a mediační služba ČR. *Právní rádce* [online]. 2002, roč. 28.8.2002 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-11416450-probacni-a-mediacni-sluzba-cr>.
38. Kriminalita a delikvence: Charakteristika. In: *Národní informační centrum pro mládež* [online]. 2011, 1.3.2011 [cit. 2013-02-16]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/kriminalita-a-delikvence-charakteristika>
39. Cíle a činnosti PMS. In: *Probační a mediační služba* [online]. 2012 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-pms>
40. Kriminalita dětí - zamyšlení nad současnou právní úpravou. In: *JURISTIC* [online]. 2004 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://trestni.juristic.cz/510461/clanek/trest3.html>
41. SHRUTÍ ZÁKLADNÍCH POZNATKŮ O DĚTECH A MLADISTVÝCH S ASOCIÁLNÍM CHOVÁNÍM VE VÝZKUMECH IKSP. In: *MV ČR, Odbor prevence kriminality*. [online]. 2004 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: www.mvcr.cz/.../hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti-priloha2-pdf.aspx
42. BALCAR, Karel. Logoterapie a existenciální analýza Viktora E. Frankla. *SLEA: Společnost pro logoterapii a existenciální analýzu* [online]. č. 2011 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://slea.cz/index.php?page=kb1>.

Seznam příloh

Příloha 1: Výsledky testů mladistvých klientů v institucionální péči

Příloha 2: Výsledky testů mladistvých klientů žijících v rodině (v domácím prostředí)

Příloha 3: Existenciální škála - ESK

Příloha 4: LOGO – test

Příloha 1: Výsledky testů mladistvých klientů v institucionální péči¹⁰⁸

Klienti v ústavu	M/Ž	P/R	A/N	Věk	LOGOTEST	SO	SP	SV	OD	P	E	CS
1	M	P	N	19	17 P (Q2+Q3)	26	47	36	43	73	79	152
2	M	R	N	13	10 = Q1	18	51	32	33	69	65	134
3	M	R	A	15	15 P (Q2+Q3)	20	64	35	50	84	85	169
4	M	P	N	13	15 P (Q2+Q3)	29	67	43	50	96	93	189
5	M	P	N	19	20 = D9	26	67	49	42	93	97	184
6	M	P	N	15	14 P (Q2+Q3)	21	56	40	35	77	75	152
7	M	R	A	15	12 P (Q2+Q3)	26	53	37	26	79	63	142
8	M	P	N	17	20 = D9	25	40	34	49	65	83	148
9	M	R	A	17	23 = D10	22	38	30	28	60	58	118
10	M	P	N	16	15 P (Q2+Q3)	21	43	36	26	64	62	126
11	M	P	N	17	10 = Q1	18	55	33	27	73	60	133
12	M	P	N	16	19 = D9	25	53	44	52	78	96	174
13	M	R	N	16	13 P (Q2+Q3)	19	64	27	16	83	43	126
14	M	R	N	18	11 P (Q2+Q3)	30	68	53	47	98	100	198
15	M	R	A	18	22 = D10	25	37	26	32	62	58	120
16	M	R	N	19	10 = Q1	37	74	53	57	111	110	221

¹⁰⁸ Označená písmena R = recidivisté, označená písmena A = uživatelé drog (ANO)

17	M	P	N	17	17 P (Q2+Q3)	29	44	27	27	73	54	127
18	M	P	N	16	15 P (Q2+Q3)	20	46	38	35	66	73	139
19	M	R	A	15	12 P (Q2+Q3)	15	41	38	23	56	51	107
20	M	P	N	17	15 P (Q2+Q3)	27	59	37	46	86	83	169
21	M	P	N	15	12 P (Q2+Q3)	34	49	44	36	83	80	163
22	M	R	A	16	21 = D9	22	56	26	39	78	65	143
23	M	P	N	16	19 = D9	31	56	41	59	87	100	187
24	M	P	N	14	7 = Q1	26	40	38	39	66	77	143
25	M	P	N	18	21 = D9	20	42	44	41	62	85	147
26	M	R	A	15	19 = D9	26	49	30	46	75	76	151
27	M	R	N	17	14 P (Q2+Q3)	30	47	33	42	77	75	152
28	M	P	N	17	20 = D9	29	53	49	43	82	92	174
29	M	P	A	16	17 P (Q2+Q3)	25	37	43	41	62	84	146
30	M	R	N	16	13 P (Q2+Q3)	37	51	34	46	88	80	168

**Příloha 2: Výsledky testů mladistvých klientů žijících v rodině
(v domácím prostředí)**

Klienti doma	M/Ž	P/R	A/N	Věk	LOGOTEST	SO	SP	SV	OD	P	E	CS
1	Ž	P	N	18	13 P (Q2+Q3)	33	33	43	57	66	100	166
2	M	R	N	20	14 P (Q2+Q3)	23	57	39	46	80	85	165
3	M	P	N	20	11 P (Q2+Q3)	21	61	50	56	82	106	188
4	M	P	N	14	9 = Q1	21	57	50	28	78	80	158
5	M	P	N	19	22 = D10	20	43	36	45	63	81	144
6	M	R	N	21	16 P (Q2+Q3)	21	41	46	53	62	99	161
7	M	P	N	16	19 = D9	20	58	42	41	78	83	161
8	M	R	N	16	11 P (Q2+Q3)	10	37	42	33	47	75	122
9	Ž	R	A	19	15 P (Q2+Q3)	26	64	41	50	90	91	181
10	M	P	N	16	9 = Q1	38	56	46	60	94	106	200
11	M	P	N	19	11 P (Q2+Q3)	27	48	40	39	75	79	154
12	M	P	N	18	8 = Q1	41	74	59	74	115	133	248
13	M	R	A	18	11 P (Q2+Q3)	37	78	58	57	115	115	230
14	M	R	A	20	17 P (Q2+Q3)	39	69	61	59	108	120	228
15	Ž	P	N	20	10 = Q1	38	71	45	58	109	103	212
16	M	R	A	21	21 = D9	18	61	26	16	79	42	121

17	M	P	N	20	18 = Q4	26	39	34	37	65	71	136
18	M	P	N	15	13 P (Q2+Q3)	32	56	52	57	88	109	197
19	Ž	P	N	15	9 = Q1	47	74	56	75	121	131	252
20	Ž	P	N	15	11 P (Q2+Q3)	16	51	34	29	67	63	130
21	M	R	N	20	13 P (Q2+Q3)	38	74	64	60	112	124	236
22	M	P	N	21	11 P (Q2+Q3)	37	70	54	65	107	111	226
23	Ž	R	N	16	11 P (Q2+Q3)	47	82	65	68	129	133	262
24	Ž	R	A	20	12 P (Q2+Q3)	31	62	35	44	93	79	172
25	M	P	N	17	15 P (Q2+Q3)	36	65	41	51	101	92	193
26	Ž	P	A	15	29 = D10	13	57	36	49	70	85	155
27	Ž	P	N	16	20 = D9	39	52	34	45	91	79	170
28	Ž	P	N	18	20 = D9	28	50	34	40	78	74	152
29	Ž	P	N	16	14 P (Q2+Q3)	27	48	47	33	75	80	155
30	Ž	R	N	18	15 P (Q2+Q3)	27	55	39	40	82	79	161

Příloha 3: ESK – Existenciální škála

Existenciální škála

A. Längleho, Ch. Orglerové a M. Kundiho

Dotazník

Jméno:

Věk: r. Muž / Žena Datum a místo:

Povolání nebo škola:

© Beltz Test GmbH, Göttingen · Patisk a jakékoli rozmnožování jsou zakázány

© Testcentrum Praha s.r.o · Objednávky pod číslem

<u>PLATI</u>	<u>NEPLATI</u>
--------------	----------------

PLATI

NEPLATI

- 15) Dovedu sám (sama) se sebou dobře vycházet.
- 16) Věnuji příliš málo času tomu, co je důležité.
- 17) Nikdy mi není hned jasné, co mohu v dané situaci udělat.
- 18) Mnoho toho dělám jen proto, že to musím dělat, a ne proto, že to dělat chci.
- 19) Když nastanou problémy, snadno ztrácím hlavu.
- 20) Většinou dělám věci, které bych mohl(a) stejně tak dobře udělat později.
- 21) Vždy znovu jsem zaujat(a) tím, co přináší den.
- 22) Většinou až při svém jednání zjišťuji, jaké má moje rozhodnutí následky.
- 23) Když se musím rozhodovat, nemohu se vůbec spoléhat na svůj cit.
- 24) I když mi na něčem velmi záleží, brání mi nejistota, jak to dopadne, abych to udělal(a).
- 25) Nikdy přesně nevím, za co jsem odpovědný(-á).
- 26) Cítím se vnitřně svobodný(-á).
- 27) Cítím, že mi život ukřivdil, protože mi nedopřál splnění mých přání.
- 28) Když vidím, že nemám možnost volby, je to pro mě úleva.
- 29) Jsou situace, ve kterých se cítím zcela bezmocný(-á).
- 30) Dělán mnoho věcí, ve kterých se ve skutečnosti nevyznám.
- 31) Obvykle nevím, co je v dané situaci důležité.

Nakolik o mně platí tento výrok?

PLATÍ

NEPLATÍ

32) Splnění vlastních přání má přednost.

○-----○-----○-----○-----○

33) Je mi zatěžko vcítit se do druhých lidí.

○-----○-----○-----○-----○

34) Bylo by lépe, kdybych nebyl(a).

○-----○-----○-----○-----○

35) Mnohé věci, se kterými mám co dělat, jsou mi
v podstatě cizí.

○-----○-----○-----○-----○

36) Rád(a) si dělám svůj vlastní názor.

○-----○-----○-----○-----○

37) Citím se rozháraný(-á), protože dělám příliš mnoho
věcí najednou.

○-----○-----○-----○-----○

38) I při důležitých věcech mi schází síla k tomu, abych
vytrval(a).

○-----○-----○-----○-----○

39) Dělám mnohé věci, které vlastně ani dělat nechci.

○-----○-----○-----○-----○

40) Situace mě zajímá jen potud, pokud vyhovuje mým
přáním.

○-----○-----○-----○-----○

41) Když jsem nemocný(-á), nevím, co si počít s tím
časem.

○-----○-----○-----○-----○

42) Jen zřídka kdy vidím, že v nějaké situaci mám více
možností, jak jednat.

○-----○-----○-----○-----○

43) Okolní svět mi připadá jednotvárný.

○-----○-----○-----○-----○

44) Jen zřídka kdy se klade otázka, zda něco chci dělat,
protože to většinou dělat musím.

○-----○-----○-----○-----○

45) V mém životě není nic opravdu krásné, protože
všechno má své pro a proti.

○-----○-----○-----○-----○

46) Moje vnitřní nesvoboda a závislost mi působí potíže.

○-----○-----○-----○-----○

Příloha 4: LOGO – test¹⁰⁹

LOGO - TEST - M
(Elisabeth S. Lukasová / K.B.)

Jméno: _____ Věk: _____
Povolání: _____ Vzdělání: _____

1) Přečtěte si následující výroky. Jsou-li mezi nimi takové, které se k Vám osobně tak hodí, jako by pocházely přímo od Vás, prosím, připište k nim "ANO". Jsou-li mezi nimi takové, které zcela odporují Vašemu názoru, prosím, připište k nim "NE". Pokud pro Vás bude rozhodnutí mezi "ANO" a "NE" obtížné, můžete nechat okénko prázdné.

1) Příjemný a klidný život bez velkých nesnází a s dostatečným hmotným zabezpečením pokládám za velice dobrou věc. ☐

2) Mám své představy, jaký bych chtěl být a čeho bych chtěl dosáhnout, a tyto představy se podle možnosti snažím uskutečňovat. ☐

3) Cítím se velmi dobře doma v kruhu rodiny a rád bych přispěl k vytvoření takového domova i dětem. ☐

4) V povolání, které nyní vykonávám nebo pro které se připravuji, vidím své pravé uplatnění. ☐

5) Mám k jednomu člověku nebo k více lidem závazky či vztahy, jejichž naplňování mi působí radost. ☐

6) Mimo své zaměstnání nebo studium mám ještě nějaký další zájem (třeba odborný nebo oddechový), kterému se věnuji nebo budu věnovat, jakmile na to budu mít čas. ☐

7) Některé zážitky (třeba poznávání něčeho nového, prožívání umění, vnímání přírody apod.) mi přinášejí radost a nerad bych je postrádal. ☐

¹⁰⁹ Připojujeme verzi testu pro mužské pohlaví – M. Pro ženské pohlaví slouží tentýž test, s rozdílem ve znění, a to v ženské osobě. Ve třetí části testu, kde jsou uvedeny tři příběhy, jsou zde ženy namísto mužů. Zde připojujeme však pouze mužskou verzi, protože jinak je znění testu totožné.

- 8) Věřím, že mám v životě nějaký svůj úkol (ať v oblasti mravní, společenské, ve službě pokroku apod.) a snažím se jej plnit.

- 9) Mám život zkalený nouzí, nemocí nebo jinou vážnou starostí a všemožně usiluji o to, abych tyto těžkosti překonal a dosáhl zlepšení.

- II) Prosím, udělejte křížek do okénka k té odpovědi, která nejlépe vystihuje, jak často jste dosud prožíval následující zážitky. Snažte se být upřímný.

- 1) Bezmocný vztek, že všechno, co jsem dosud vykonal, bylo nadarmo.

velmi často ☐

občas ☐

nikdy ☐

- 2) Přání, být ještě jednou dítětem a moci začít život znovu od začátku.

velmi často ☐

občas ☐

nikdy ☐

- 3) Poznání, že se snažím před sebou samým nebo před jinými lidmi ukazovat svůj život lepší či phěšší, než doopravdy je.

velmi často ☐

občas ☐

nikdy ☐

- 4) Nechuť zatěžovat se hlubším a možná nepřijemným přemýšlením o tom, co činím a co tím způsobuji.

velmi často ☐

občas ☐

nikdy ☐

- 5) Naději, že i když mě třeba potká nezdar nebo neštěstí, tak z toho přesto mohu nakonec učinit prospěšnou věc, když pro to nasadím všechny své síly.

velmi často ☐

občas ☐

nikdy ☐

- 6) Takový neklid, který mě zbavuje rozumného pohledu na věci a trápi mě tak, že ztrácím zájem o to, co se děje.

velmi často ☐

občas ☐

nikdy ☐

- 7) Myšlenku, že bych si jednou před smrtí musel říct: "Nestálo za to žít."

velmi často ☐

občas ☐

nikdy ☐

III)

1) Popište Vám tři případy:

- a) Jeden muž se nemohl ve svém životě věnovat tomu, co si vždy přál uskutečnit. Místo toho si však během doby vytvořil dobrou příležitost k jiné prospěšné činnosti a plně se jí věnoval s takovým zaujetím, že v ní dosáhl mnoha úspěchů a velmi dobrých vyhlídek do budoucna.
- b) Jeden muž se ve svém životě stále a plně věnoval pouze tomu, co si vytkl za svůj životní cíl. Vůbec se mu to nedařilo, avšak neustále se snažil svůj záměr uskutečnit, i když se kvůli tomu musel mnohého v životě vzdát a nic dobrého tím nedosáhl.
- c) Jeden muž se nemohl ve svém životě věnovat tomu, co si vždy přál uskutečnit. Učinil proto kompromis mezi svými vlastními cíli a okolnostmi, které mu zabránily jich dosáhnout. Povinnosti, které na něj připadly, plnil ukázněně, i když bez zvláštní radosti. Mezitím však, když to zrovna je možné, věnuje se svým osobním zájmům.

2) Prosím, odpovězte k popsaným případům (vepište do okénka písmeno):

Který z těch mužů je nejšťastnější?

Který z těch mužů nejvíce trpí?

3) Prosím, vylište nyní několika větami svůj vlastní "případ" tak, že vzájemně porovnáte, co jste v životě chtěl a oč jste se snažil, co z toho jste docítil a jak toto vše nyní pro sebe hodnotíte: